

Univerza na Primorskem
PEDAGOŠKA FAKULTETA KOPER
Università del Litorale
FACOLTÀ DI STUDI EDUCATIVI DI CAPODISTRIA
University of Primorska
FACULTY OF EDUCATION KOPER

RAZVOJNA PSIHOLOGIJA

Interno gradivo za študente Predšolske vzgoje

Sonja Čotar Konrad, univ. dipl. psih, pred.

Pedagoška fakulteta Koper, Univerza na Primorskem

Sonja Čotar Konrad

Razvojna psihologija

2

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

159.922(075.8) (0.034.2)

ČOTAR Konrad, Sonja

Razvojna psihologija [Elektronski vir] : interno gradivo za študente programa Predšolske vzgoje / Sonja Čotar Konrad. - El. knjiga. - Koper : Pedagoška fakulteta, 2010

Način dostopa (URL): <http://www.pef.upr.si/gradiva>

ISBN 978-961-6528-93-1

252835072

KAZALO

UVOD V RAZVOJNO PSIHLOGIJO	4
Zgodovina razvojne psihologije	5
Predmet in cilji razvojne psihologije	10
Sodobna razvojno-psihološka perspektiva	12
Področja razvoja in pregled razvojnih obdobj	14
OPAZOVANJE	18
Vrste in tehnike opazovanja	19
Napake opazovanja	20
TEORIJE V RAZVOJNI PSIHLOGIJI	24
Psihoanalitske teorije	24
Humanistične teorije	27
Kognitivne teorije - Piaget	31
Teorija L.S. Vigotskega	35
Razvoj govora	39
Teorija uma	44
Kohlbergova teorija moralnega razvoja	48
Vedenjske teorije osebnosti	52
Etološka teoretska smer	56
Navezanost	56
Razvoj čustev	63
Ekološka teoretska smer	73
Socialni razvoj otroka in otroška igra	74
Otroška risba	81
OSNOVNA IN DODATNA ŠTUDIJSKA LITERATURA	90

UVOD V RAZVOJNO PSIHLOGIJO
Zgodovina razvojne psihologije
Predmet in cilji razvojne psihologije
Sodobne razvojno-psihološka perspektiva
Področja razvoja in razvojna obdobja

Gradivo poglavja je povzeto po Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

ZGODOVINA PSIHOLOGIJE

Razdelil razvoj na 4 razvojna obdobja:

1. obdobje: (0-6 let) – učenje zaznavno gibalnih sposobnosti
2. obdobje: (6-12 let) – urjenje spominskih spretnosti in predstavnih sposobnosti, učenje jezika, družbenih navad in religije
3. obdobje: (12-18 let) – razvoj razumevanja vzročno-posledičnih odnosov, sklepanje, presojanje
4. obdobje: (18-24 let) – doseganje zrelosti, razvoj identitete

Jan Amos Komensky
(1592-1670)

“razvijajoče se ljudi je potrebno obravnavati v skladu z njihovimi razvojnimi značilnostmi”
temelj ‘na otroka usmerjeni’ vzgoji

otrok je “tabula rasa”

- razlaga razvoja izključno z učenjem
- vloga staršev

John Locke
(1632-1704)

spodbudi spremembe v vzgoji otrok od trde discipline do prijaznosti, naklonjenosti

Izhodišče za behavioristično smer psihologije

- “naravni načrt” razvoja otrok:
  - imajo prirojen moralni čut
  - otrokovemu specifičnemu načinu mišljenja lahko odrasli s poseganjem (vzgojo) le škodijo

- učenje in vzgoja morata slediti naravi stopenjskega razvoja

Jean Jaques Rosseau
(1712-1778)

Razdelil razvoj na 4 razvojna obdobja:

1. obdobje: (0-5let) – podoben živali: urjenje zaznave in gibanje
2. obdobje: (5-12let) – stopnja ‘divjaka’: razvoj spomina, samozavesti
3. obdobje: (12-15let) – razvoj racionalnih psihičnih funkcij, samozavedanja
4. obdobje: (po 15 letu) – razvoj človekove socialne in čustvene funkcije

“otroci so notranje dobri – za svoj razvoj potrebujejo le malo vodenja, učenja in omejitev”

uvede: pojem ‘razvojna stopnja’ in pojem ‘dozorevanje’

Ideja o rekapitulaciji

Utemeljitelj znanstvenega pristopa k preučevanju razvojno-psiholoških pojavov

Charles Darwin
(1809-1882)

1877: 1. znanstvena razvojno-psihološko delo v članku
→ cilj: preučiti razlago evolucije prirojenih oblik
človekove komunikacije (ki je progresivno prilagajanje
na okolje)

Predstavi sistematične metode preučevanja človekovega
razvoja

Dejansko opazovanje otroka

Wilhelm Preyer (1841-1897)

7

UTEMELJITELJ RAZVOJNE PSIHOLOGIJE KOT ZNANSTVENE DISCIPLINE

Otrokova duša (1882): opisi opažanj → kronološka opredelitev
mnogih sposobnosti dojenčka in malčka

njegovo delo nadaljujejo mnogo nemški psihologi:
Bueler (1918), Stern (1914), Werner (1926)

Temelj teorije spoznavnega razvoja v otroštvu predpostavi:

- razvoj se odvija v obliki niza različnih stopenj
- opredeli in opiše mehanizma akomodacije in asimilacije

Vpliva na Piagetovo teorijo spoznavnega razvoja
Vpliva na razvoj Binet-Simonove lestvice inteligentnosti

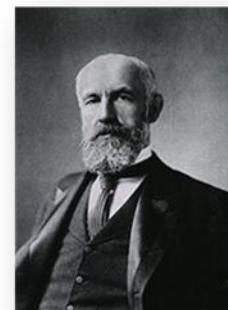
James Mark Baldwin
(1861-1934)

Alfred Binet
(1857-1911)

1. razvoj testa inteligentnosti – temelj na normah spoznavnega delovanja v posameznih starostnih obdobjih
2. uveljavi pojem “MENTALNA STAROST”

1. opisi mladostništva: specifično razvojno obdobje, ločeno od otroštva in odraslosti
  - Ustanovitelj Gibanja za preučevanje otrok
  - ontogeneza je ponovitev filogeneze (Darwin)
  - Opazovanje otrokovih interesov v igri
  - Začetnik zbiranja podatkov z vprašalniki: normativni pristop (z Gesselom)

Stanley Hall
(1844-1924)

Arnold Gesell
(1880-1961)

Normativni pristop: merjenje pri velikem številu posameznikov znotraj posameznih starostnih skupin

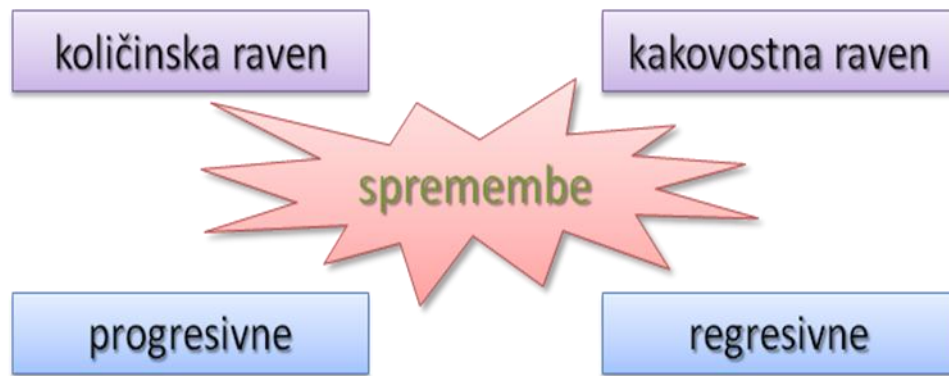
- norme osnova sodobnih razvojnih testov

PREDMET IN CILJ PSIHOLOGIJE

Gradivo poglavja povzeto po Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

Razvojna psihologija je znanstvena disciplina, ki preučuje spremembe in doslednosti psihičnega delovanja pri posamezniku v času (Zupančič, 2004).

- Ukvarja se s tem, kako in v čem se ljudje spreminjajo ali ostajajo enaki v daljšem časovnem obdobju
- sodobna razvojna psihologija je usmerjena v preučevanje psihičnih **sprememb in doslednosti**, ki se pojavljajo od človekovega spočetja do smrti (Baltes, 1987)

večsmernost razvoja = v vsakem obdobju pride do povečanja ali upadanja

vedenjska prilagodljivost = posameznikova sposobnost prilagajanja razvoja vedenjskih vzorcev okolju

doslednost razvoja = odraža razvojno doslednost povprečnega vedenja določene starostne skupine

11

Cilj razvojne psihologije:

Opis človekovega razvoja v posameznih obdobjih

Razlaga tega razvoja (sprememb in doslednosti)

Napoved nadaljnega razvoja in na podlagi tega ugotavljanje načinov za vplivanje na razvoj

SODOBNA RAZVOJNO-PSIHOLOŠKA PERSPEKTIVA

Gradivo poglavja povzeto po Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

1. Zveznost (kontinuiteta) in nezveznost (diskontinuiranost) razvoja

↓

= pojmovanje razvoja kot kumulativnega procesa

↓

= pojmovanje razvoja kot procesa, v katerem se pojavljajo povsem novi načini vedenja v določenih razvojnih obdobjih

12

2. Temeljni dejavniki razvoja

- ne sprašujemo se več, kateri, ampak KOLIKO!
- interakcionistični pogled: kako sodelujeta dednost in okolje → kako se bodo dani vplivi izrazili → odvisno od vplivov specifičnega okolja (to pomeni, da isti genetski vplivi se pokažejo kot različno vedenje v različnih okoljih in obratno – isto okolje različno vpliva na ljudi z različno genetiko)
- vedenjsko genetska teorija: 3 vrste vplivov:
  1. Pasivni vpliv genov
  2. Evokatívni vpliv genov
  3. Aktivni vpliv genov

3. Aktivna narava proti pasivni naravi

1. mehanicistično pojmovanje = Po je pasivno bitje, ki ga oblikuje okolje
  - ✓ Teorije učenja
  - ✓ Delno tudi teorije socialnega učenja
2. Organizmično pojmovanje = poudarek na aktivni naravi človeka
  - ✓ kognitivno konstruktivistične teorije (Piaget, Vigotski)
  - ✓ deloma ekološka smer in teorija življenjskega kroga

4. Kontekstualnost razvoja: 3 kontekstualni sistemi

1. Starostno normativni vplivi = predvidljivi biološki in socialni vplivi, dogodki, ki se vežejo na določeno starostno skupino ljudi v družbi ali družbah
2. Zgodovinsko normativni dogodki= vsi enkratni dogodki v specifičnem zgodovinskem času, ki jih izkusijo vsi ljudje v družbi, v kateri se pojavljajo
3. Nenormativni dogodki = so nepredvidljivi dogodki, ki se zgodijo Po ali nekaj Po in vplivajo na njihov razvoj

PODROČJA RAZVOJA IN PREGLED RAZVOJNIH OBDOBIJ

Gradivo poglavja povzeto po Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

PODROČJA RAZVOJA

Večrazsežnostni razvoj = na spremembe v posameznikovem vedenju vplivajo zapleteni odnosi med različnimi razsežnostmi njegovega delovanja

14

PRENATALNO OBDOBJE

- najhitrejši telesni razvoj
- delimo na:
  - predembrionalno fazo
  - embrionalno fazo – najbolj občutljiv na neugodne vplive okolja
  - obdobje ploda

OBDOBJE DOJENČKA IN MALČKA (0-3) - 0-1: dojenček, 1-3: malček

- visoka stopnja odvisnosti od drugih + velika kompetentnost
- dobro razvite senzorne in zaznavne sposobnosti
- hiter telesni in intelektualni razvoj
- konec 1. leta: močno oblikovana navezanost otrok-pomemben drugi
- spoznavni razvoj: pojav simbolne funkcije in specifične socialne značilnosti
- razvoj samozavedanja (loči sebe od drugih takoj po rojstvu)
- po 2. letu hiter razvoj govora, relativne samostojnosti
- zanimanje za vrstnike

ZGODNJE OTROŠTVO (3-6)

- povečanje igralne dejavnosti
- razmah razvoja simbolnih funkcij in domišljije
- večja samostojnost: skrb zase, toleriranje 'ločevanja' od staršev
- socialni stiki: več odrasli izven družine + vrstniki
- spoznavni razvoj (+govor): zelo hiter razvoj, prepoznamo določeno nelogičnost v mišljenju = mišljenje namreč obvladuje zaznava, omejen pa je s pomanjkanjem izkušenj s stvarmi, dogodki, pojavi;
- razumevanje socialnega sveta: precej egocentrizma (manj, kot smo to mislili nekoč)

SREDNJE OTROŠTVO (6-9) in POZNO OTROŠTVO (9-12)

- telesni razvoj se upočasni
- napredek: več mišične moči in boljše gibalne spretnosti
boljša okulomotorika (grafomotorika in drobne spretnosti)
- spoznavni razvoj: mišljenje postane logično, a vezano na konkretne stvari + upad egocentrizma → to se skladno ujema s soc.razvojem
- socialni razvoj: več zanimanja za družbeno smiselne dejavnosti + uporabnost teh dejavnosti v realnosti
- večja se vloga vrstnikov, prijateljstva trajnejša (diada, triada)
- obdobje poznega otroštva je pri deklicah leto, dve krajše kot pri dečkih

MLADOSTNIŠTVO: zgodnje (14-17), srednje (18-20) in pozno 20-22/23)

- telesni razvoj: znaki pubertete - hitra telesna rast in razvoj sekundarnih spolnih znakov (Ž:10-12.let, M:12-14.let)
- zgodnje + deloma srednje: hiter telesni razvoj z doseganje reproduktivne zrelosti
- spoznavni razvoj: razvoj logičnega mišljenja v smeri abstraktnosti
- oblikovanje identitete
- relativno psihološko osamosvajanje od pomembnih drugih sega v pozno mladostništvo
- vpliv vrstnikov najpomembnejši glede na ostala obdobja, a ne na vseh področjih → starši pomembni na pomembnih področjih

ODRASLOST: zgodnja, srednja in pozna

- **1. polovica zgodnje odraslosti:** razvoj doseže optimum
  - spoznavni razvoj: razvoj pragmatične komponente reševanja problemov
- naloge: prva zaposlitev, oblikovanje in razvoj poklicne kariere, večina se finančno osamosvoji, selitev od primarne družine
- oblikovanje dolgoročne, intimne partnerske zveze, družina + otroci
- prijatelji z vrstniki izgubijo na pomenu glede na mladostništvo
- Vrednota mlade slov.družine: na novo ustvarjena družina, poklicna kariera (ne upoštevajoč finančni doprinos) pa bistveno manj (Cecić,1995; Cecić Erpič, 1998; Zupančič in Metzinger, 1994)
- **srednja odraslost:** največji razvoj praktične sposobnosti; vrh kariere;
- Razvoj modrosti pri nekaterih; vrh ustvrjalnosti;
- Rekonstrukcija in ovrednotenje doseženega v življenju: "kriza srednjih let"
- upad telesnih sposobnosti pri telesno manj dejavnih, drugače le malo viden
- rahel upad v zaznavnih sposobnostih (očala)
- Socialno delovanje se razširi v skupnost, pomoč staršem, več prostočasnih dejavnosti
- **pozna odraslost:** kronološko obdobje po upokojitvi → zahteva po novi prilagoditvi v življenju
- telesne sposobnosti upadejo, po 70. letu vsaj ena bolezen, a ne ovira pri vsakdanjem življenju, razmeroma zadovoljni z zdravjem
- upad zaznavnih sposobnosti, ki ga nadomestijo
- spoznavni razvoj: nekatere sposobnosti upadejo, druge ne
- socialno področje: spoprijemanje z izgubami
- prevrednotenje življenja

OPAZOVANJE

Poglavje povzeto po Batistič Zorec, M. (2002). Opazovanje otrok in spremljanje otrokovega razvoja v vrtcu. Interno nelektorirano gradivo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

OPAZOVANJE

18

slučajno opazovanje:

- Koliko opazimo je odvisno od naše pozornosti
- manj objektivno
- Več vpliva subjektivnih faktorjev (implicitne teorije vzgojiteljic)

načrtno opazovanje:

- načrtno zaznavanje, povezano s posebno (usmerjeno) pozornostjo: vnaprej načrtujemo
- Bolj objektivno kot slučajno opazovanje, a še vedno pod vplivom subjektivnih faktorjev (pričakovanja, prepričanja, vrednote opazovalca)
- Lahko samo sedim in opazujem ali je to "nedelo"?
- Koga bolj opazim? Ali to pomeni, da osebo tudi bolje poznam?

VRSTE IN TEHNIKE OPAZOVANJA

Introspekcija – zrenje

navznoter, opazovanje sebe in svojih notranjih doživetij

- Koliko je pomembno to v vrtcu? Ali pripomore to k spoznavanju otrok?
- Ali jo lahko uporabimo pri otrocih?

Ekstraspekcija - zrenje navzven,

opazovanje drugih, opazovanje vedenja in dogajanja izven nas samih

- pogostejše v vrtcu

V naravni situaciji

- Možno tudi v naravni situaciji oblikovati, namerno ustvariti pogoje opazovanja
- Pomeni opazovanje brez vodenja, brez poseganja v situacijo
- Veliko informacij o naravnem vedenju
- Možni nepričakovani dogodki, ki vplivajo na rezultate opazovanja

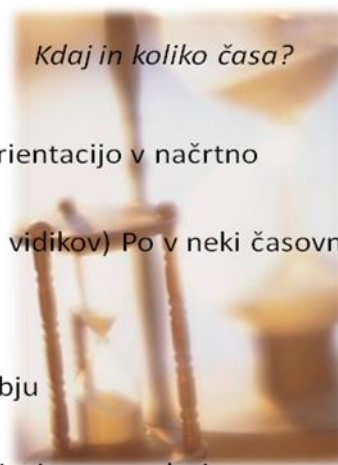
V laboratorijski situaciji

- Večja kontrola nepričakovanih vplivov
- Zato bolj objektivno
- A situacija bolj nenaravna, manj možno posploševanje na naravno situacijo

TEHNIKE OPAZOVANJA

Kdaj in koliko časa?

- 1. Priložnostno opazovanje:**
  - pomeni slučajno opazovanje 1/več otrok → za uvod, orientacijo v načrtno opazovanje
- 2. Vzorčni zapis:**
  - podrobno opazovanje in zapis celotnega vedenja (vseh vidikov) Po v neki časovni enoti
- 3. Časovni vzorec:**
  - Nanaša se na specifično vedenje 1/več otrok
  - Opazovanje in beleženje na kratke, redne periode
  - Cilj: spremljanje vedenja v določenem časovnem obdobju
  - Npr.: spremljanje govora ob različnih priložnostih
- 4. Anekdotički zapiski:**
  - Zapis dogodka – vse, kar se je zgodilo sistematično zapisujemo v celoti
- 5. Check liste:**
  - Vnaprej pripravljen standardiziran seznam vedenj
  - Beležimo prisotnost ali odsotnost teh vedenj v časovnem obdobju
  - Omogoča merjenje (frekvence) rezultatov
  - Težava, da ignorira druga morebiti takrat prisotna vedenja
- 6. Dnevniški zapiski:**
  - Redno tedensko/dnevno opazovanje in zapisovanje pomembnih dogodkov in sprememb
  - Navadno za lastnega otroka
  - Redkeje v vrtcu za 1/nekaj otrok, krajše obdobje

Zakaj načrtno opazovati?

- Spoznavanje otroka in vseh njegovih potreb, lastnosti, sposobnosti, interesov
- Spremljanje sprememb v razvoju posameznika
- Reševanje problemov: otrok se težje navaja na vrtec, se pogosto agresivno vede, ne sodeluje v dejavnostih, zaostaja za vrstniki
- Pripravljanje razgovora s starši
- Iskanje idej za načrtovanje dejavnosti s Po (individualno načrtovanje kurikula) ali skupino (skupinsko načrtovanje kurikula)
- Drugo nenavadne situacije
- Drugi nameni

20

NAPAKE OPAZOVANJA

1. halo efekt:

- Na podlagi prvega vtisa ali informacij, ki smo jih zvedeli o določeni osebi, opazujemo in ocenjujemo to osebo → viden je torej vpliv pričakovanja
- Npr.: Pričakujemo, da bo otrok agresiven → opazimo več in hitreje vedenja, ki se ujemajo z našimi pričakovanji
- vloga subjektivnih teorij vzgoje in implicitnih teorij vzgojiteljic
- Stigmatizacija otroka v kolektivu
- “novopečene vzgojiteljice” in mentorica!

2. Tendanca k centru:

- Je lastnost ocenjevalcev, da ljudi raje razvrščajo bliže k sredini kot k ekstremom → vzgojiteljica med otroci ne vidi bistvenih razlik

3. Tendanca k ekstremom:

- Obratna kot tendanca k centru
- Gre za nekakšno črno-belo gledanje na stvari: eni so pridni, drugi poredni; eni so hitri, drugi počasni
- Vzgojiteljica s to lastnostjo pogosteje opazi le izstopajoče otroke

4. Logična napaka:

- Se nanaša na našo interpretacijo, razlago rezultatov
- Pomeni, da povezujemo 2 ali več dejstev, ki med seboj v resnici niso povezani
- Pomeni, da napačno sklepamo, da sta 2 ali več dogodkov medsebojno v vzročno posledični zvezi, a to ne drži (vpliva nek tretji)
- Npr.: razlaga vedenja otroka – vzgojiteljica lahko neko vedenje otroka utemeljuje z dejstvom, ki sicer je pogosto razlog za težavno vedenje, a to postane razlog za vse težave, tudi tiste, ki s tem nimajo nikakršne zveze (rojstvo drugega otroka, SES ipd)
- Lahko gre za vpliv prepričanj, predsodkov ali zgolj poenostavljanje in prehitro sklepanje

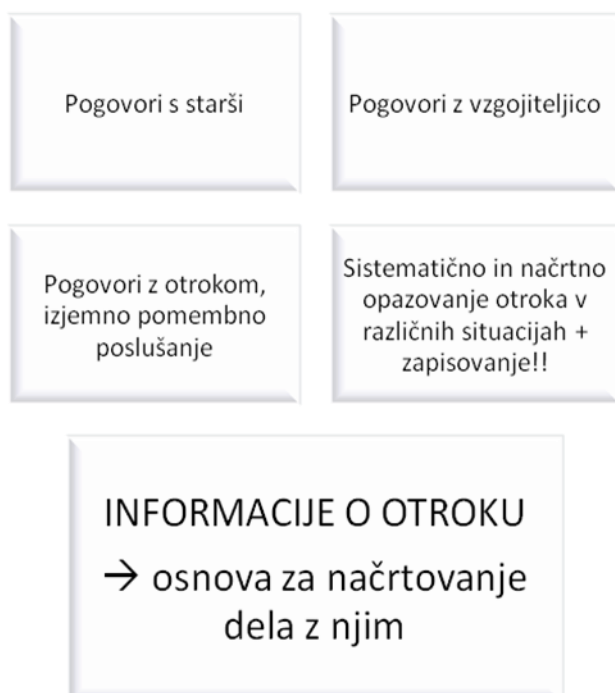
Težave v objektivnosti opazovanja:

Temu se težko izognemo, saj se subjektivnost prikrade v naše opazovanje

Zato vedno potrebna velika mera previdnosti in zadržanosti!

Lažje je brez truda hitro nekaj zaključevati, kot pa se poglobljeno spraševati "zakaj".

ZAPISOVANJE OPAŽANJ IN SPREMLJANJE OTROKOVEGA RAZVOJA

POMEMBNO LOČEVATI DEJSTVA OD INTERPRETACIJ (razlag) DEJSTEV!

PAZI!

1. kar ti drugi povejo o otroku je tudi pod vplivom subjektivnih razlag Po;
2. otrok se lahko ob različnih osebah drugače odziva in obnaša
3. otrok se spreminja

CILJ: opazovanje, spoznavanje, razumevanje in spoštovanje otroka – NE DIAGNOZA!

Dileme pri zapisovanju

1. Ali je potrebno pisati opažanja za vse otroke?

Da; ne zgolj za problematične otroke!

2. Kako zapisovati?

Individualen način zapisovanja

Sheme omejujejo, a so hkrati v pomoč

3. Kdaj pisati?

Včasih je bilo to obvezno oddati vsako trimesečje

Odvisno od dogajanja v skupini

Ne določamo čas zapisovanja vnaprej, ampak se prilagodimo dinamiki v skupini

4. Ali naj bodo zapisi dostopni drugim?

Nikakor ne! Osebni zapis je namenjen vajam, študentki; o drugem pa se prosto pogovarjamo!

5. Ali naj se z otrokom pogovarjamo o njem samem (uspehi, dosežki)?

Da, saj s tem prispevamo k razvoju metakognicije, realnejši samopodobi, doprinesemo k njegovemu občutku kompetentnosti. Otroka to ne moti, nasprotno, ga še bolj zanima.

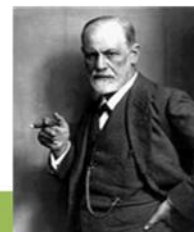

TEORIJE V RAZVOJNI PSIHOLOGIJI: PSIHOANALITSKE TEORIJE

Poglavje teorije v razvojni psihologiji povzeto po Batistič, Z. M. (2000). *Teorije v razvojni psihologiji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.

Sigmund Freud: Psihoanalitična teorija

http://www.youtube.com/watch?v=C_AXSd4wxgM

1. DINAMIKA DUŠEVNOSTI:

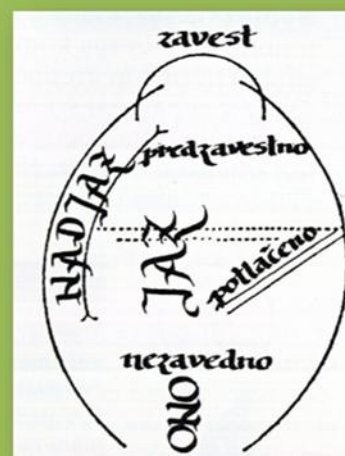
- ❖ zavest
- ❖ nezavedno

2. DINAMIKA OSEBNOSTI

- ❖ zavest
- ❖ predzavest
- ❖ nezavedno

3. STRUKTURA OSEBNOSTI

- ❖ teorija dveh gonov – libido in agresija
- ❖ id – ego - superego

TEORIJA PSIHOSEKSUALNEGA RAZVOJA

- preusmerjanje libida na različne erogene cone

• vsak ekstrem starševskega vedenja → fiksacija psihične energije → nevroza v odraslosti

- faze:

1. Oralna faza (0-2let)
2. Analna faza (3-3/4. leta)
3. Falična faza (3/4. - 6/7. leta)
4. Faza latence (6/7 – 12. leta)
5. Genitalna faza (12., 13. leta dalje)

Erik Erikson – Teorija psihosocialnega razvoja

- Podobnosti in razlike s Freudom
- aktivna vloga otroka pri prilagajanju
- jedro faz → Po pripravljenost na integracijo z Ok
- 3 metode: direktno opazovanje otrok, medkulturne primerjave in psihozgodovina

- ključni pojmi: **ego identiteta (definicija, razvoj)**
in **psihosocialna kriza**

- epigenetsko izhodišče
- stadiji psihosocialnega razvoja
  1. Oralni stadij (0-1): temeljno zaupanje / nezaupanju
  2. Analni stadij (1-2/3): samostojnost / dvom vase in sram
  3. Falični stadij (3-5): iniciativa / občutki krivde
  4. Stadij latence (6-12): marljivost, delavnost / podrejenost, manjvrednost
  5. Genitalni stadij - adolescenca (12-19); identiteta / zmedi, konfuznosti
  6. Zgodnja odraslost (19-25): intimnost / izolacija
  7. Srednja leta, zrelost (25-50): produktivnost, ustvarjalnost / stagnacija
  8. Starost (nad 50 let): ego integriteta / obup

VPLIV PSIHOANALIZE NA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

FREUD:

- pomembnost upoštevanja otrokovih čustvenih potreb in nerepresija:
  - toaletni trening
  - seksualna represija
  - izražanje agresivnosti
- simbolična igra
- učitelj kot model identifikacije
- škodljivost prekomerne discipline

- Ana Freud:
  - seksualna prosvetljenost otrok
  - prepoznavanje vloge konfliktov
  - dopuščanje otrokom izražanje agresivnosti
  - razumevanje vezi med otrokom in materijo

- Erikson: materina skrb ni, da bi se otrok pravilno obnašal, ampak, da bi oblikovala klimo sprejemanja in razumevanja

HUMANISTIČNE TEORIJE

Razvoj osebnosti: pomembna je vzgoja (okolje) in dednost, odloča pa svobodna volja (zmožnost osebnostne rasti)

Raziskovanje:

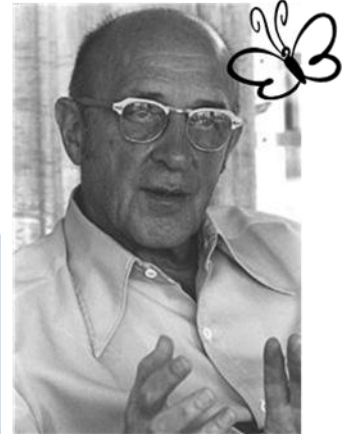
- fenomenološki pristop
- Holistični ali celostni pristop

Maslow: če imajo Po vse potrebe zadovoljene, dosežejo nivo samoaktualizacije

- človek ima prirojene zmožnosti za osebnostno rast, a od okolja je odvisno, ali bo zadovoljil svoje potrebe

Samopodoba = vse naše misli o sebi

Carl ROGERS: doživljanje samega sebe je osnova človekovega vedenja, saj "jaz" določa in oblikuje vedenje
Po rojen z nagnjenostjo k SA!

JAZ = človekove zaznave, stališča in vrednote, ki so se oblikovale z izkušnjami v življenju; pomeni zavedanje samega sebe in svojih zmožnosti, vpliva na človekovo zaznavanje sveta in vedenja

Nizko samospoštovanje

Visoko samospoštovanje

Gradivo str. 27 in 28 delno povzeto po Kompare, A. in drugi (2001). *Psihologija: spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.

samopodoba

celota podob in predstav, ki jih oblikujemo o samem sebi

samoučinkovitost

prepričanje posameznika, da se bo z nalogo učinkovito spoprijel. Je pod velikim vplivom preteklih dosežkov. Ali zmorem, ali znam? Zaupanje v lastne sposobnosti presojanja, razmišljanja, odločanja; razume lastne potrebe, interese, stališča, zanašanje nase in zaupanje vase; sposoben nadzora nad lastnim življenjem

samospoštovanje

vrednostni vidik samopodobe – sem dober ali slab? odnos do lastnih vrednot, sebe.; sem ljubezni vreden ali ne? Eksistencialni temelj. Čustven odnos do vsega, kar sem; kdo sem?

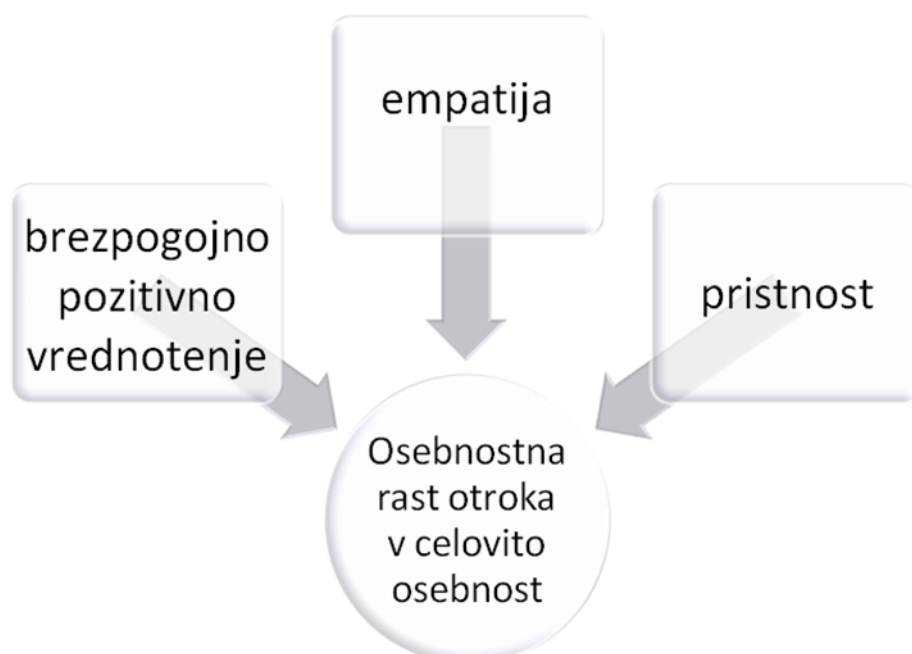
pogoji osebne rasti (Rogers)

samozavest

29

pogoji osebne rasti (Rogers)

• nagnjenje k ali potreba po aktualizaciji in samoaktualizaciji (oblikovanje samopodobe)

PREDNOSTI

- so priljubljene, ker so pozitivne
- Rogers snema terapevtske seanse
- h klientu usmerjena terapija
- razširijo pogled na duševnost (samozavest, samopodoba, svobodna volja)

POMANJKLJIVOSTI

- Neznanstvene
- Študije primera, intervju
- Nejasne definicije
- Maslow sam poišče SA Po
- Idealizirana slika Po
- Svobodna volja: empirično nepotrjena

VPLIV NA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE ter VREDNOTENJE IN KRITIKA

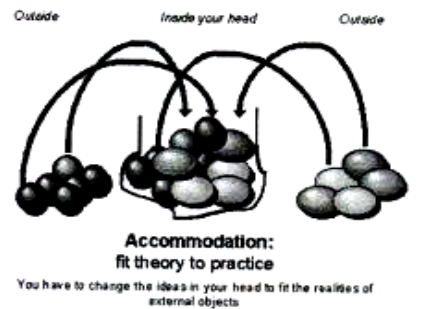
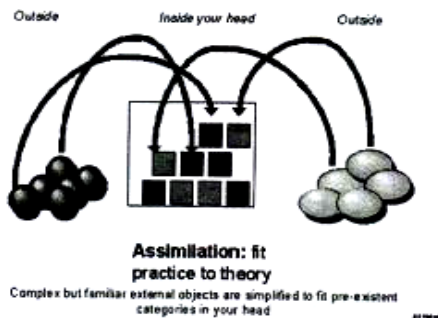
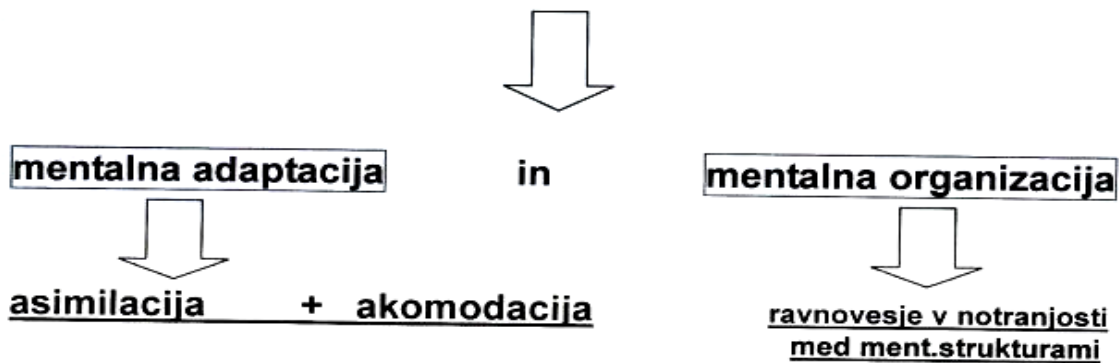
KOGNITIVNE TEORIJE

KOGNITIVNE TEORIJE= preučevanje strukture in razvoja posameznih miselnih procesov na Po razumevanje in vedenje

PIAGETOVA TEORIJA SPOZNAVNEGA RAZVOJA

- stopenjski razvoj
- eksperimentalni epistemolog
- zanimajo ga načela prilagajanja Po na okolje (prenos iz bio)
- metoda: klinični intervju ali t.i. kvazi opazovanje

- Ključni pojmi: koncept znanja = proces pridobivanja informacij s pomočjo mentalne fizične akcije
- dejavniki razvoja:
  1. dednost ali notranja zrelost
  2. izkušnje: fizične in logično matematične
  3. socialna transmisija znanja
  4. uravnoveženje

KOGNITIVNI PROCES

OSNOVA MODELA = mehanizem uravnotežanja ali ekvibracije

32

Notranje kognitivne strukture so sheme in operacije:

- shema = notranji načrt za motorično aktivnost, ki se prilagaja zunanjim razmeram
- operacija = notranji sistem mišljenja, ki izvira iz fizične akcije ali miselnega nivoja

Skozi razvoj posameznika se te strukture spreminjajo → teorija razvoja mišljenja po Piagetu

Značilnosti:

1. glavne stopnje razvoja si sledijo v stalnem zaporedju, ki je enako za vse otroke
2. stadijev razvoja se ne da preskakovati
3. hitrost, s katero otrok prehaja z ene stopnje na drugo, pa se od otroka do otroka razlikuje
4. razvoj poteka v obliki spirale k vedno višjim razvojnim stopnjam

STADIJI SPOZNAVNEGA RAZVOJA

1. SENZOMOTRIČNI – zaznavno gibalni stadij (0-2.leta)
  - 1.1 refleksi (0- 1mes)
  - 1.2 primarne krožne reakcije (1.-4.mes)
  - 1.3 sekundarne krožne reakcije (4.-8.mes)
  - 1.4 usklajevanje krožnih reakcij (8.-12.mes)
  - 1.5 terciarne krožne reakcije (12.-18.mes)
  - 1.6 mentalna reprezentacija (18.-24.mes)

2. STADIJ PREDOPERATIVNEGA MIŠLJENJA (2-7let)

- Operacije
- Sposobnost simbolne funkcije
- Uporaba pojmov
  - 2.1 prekonceptualno mišljenje (2.-4. leta)
    - značilne posplošitve
    - Egocentrizem mišljenja in govora
    - Ireverzibilnost mišljenja
  - 2.2 intuitivno mišljenje (4.-7.leta)
    - premik k decentraciji
    - klasifikacija elementov (centracija mišljenja)
    - figuralne kolekcije
    - inkluzija razredov

3. STADIJ KONKRETNIH OPERACIJ (7-11.leta)

- reverzibilnost mišljenja
- sposobnost konzervacije (količine tekočine, števila, dolžine, količine trde snovi, prostora, teže
- Seriacija
- Sposobnost tranzitivnosti
- Decentracija mišljenja
- Inkluzija razredov
- Prevladujejo konkretni pojmi

4. STADIJ FORMALNIH OPERACIJ (po 11.let, opt. 14.-15.let)

- abstraktno mišljenje – logično sklepanje
- Hipotetične situacije; deduktivno sklepanje
- Sposobnost konzervacije
- Klasifikacija abstraktnih pojmov

UPORABA PIAGETOVE TEORIJE V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

- Mnogi programi, kurikuli : High/Scope, Kamii de Vries, ipd
- danes poudarjajo šole konstrukcijo znanja
- namen šolanja: pospešiti optimalni razvoj miselnih sposobnosti v skladu z razvojno stopnjo
- predšolska vzgoja: določa ravnanje vzgojiteljev
  - ustrezna organizacija okolja
  - temelji učenja: spontana igra
  - vzgojitelj: spodbujati otroke k razmišljanju,
sprejme vse odgovore otroka (tudi napačne),
konkretne povratne informacij,
interakcije z otroki za učenje

KRITIKA PIAGETOVE TEORIJE

34

- metodologija: premajhen vzorec, ne vedno ustrezna navodila,
- premalo upošteval možnosti vpliva okolja na potek otrokovega razvoja
- Ni upošteval kulturnih in socialnih dejavnikov
- Ne upošteva: otroci v najzgodnejšem obdobju razvijejo nekatere sposobnosti prej, kot opisuje Piaget
- Otroci že v predoperativni fazi razmišljajo logično, če jim zastavimo naloge na pravi način
- kognitivni dosežki odraslih zelo varirajo
- Dodajo še 5.stadij: dialektično mišljenje (postformalno, pragmatično)
  - upošteva več protislovnih plati problema hkrati
  - pri reševanju problemov se zaveda omejitev realnosti
  - strpen do odstopanj (možno – realno)

TEORIJA L. S. VIGOTSKEGA

IZHODIŠČA TEORIJE:

1. Kognitivni razvoj je rezultat interakcije ime otrokom in socialnim okoljem
2. Razvoj poteka po stadijih
3. Otrok je aktiven v razvoju
4. Vpliv marksistične filozofije → psihološka orodja

RAZVOJ GOVORA

Funkcija: besede simbolizirajo stvari in dogodke → omogoča prenos med mišljenjem in situacijami

1. STOPNJA PRIMITIVNEGA GOVORA (0-2)
  - Govor ločen od mišljenja
  - Značilne 3 neintelektualne govorne funkcije (emocionalna in socialna) + prve besede kot predstavniki predmetov /želja
2. SOCIALNI (ZUNANJI) GOVOR (2-3)
  - Odkrije simbolično funkcijo govora
  - Poteka navadno v interakciji z drugimi
  - Funkcija: izražanje preprostih misli, čustev, kontrola vedenja drugih
3. EGOCENTRIČNI GOVOR (po 3. letu - vstopa v šolo)
  - pomeni glasen monolog, ki spremlja otrokove aktivnosti → spremlja mišljenje
  - Nastane zaradi nezadostne individualizacije prvotno socialnega govora
  - Koristen – usmerja aktivnosti in reševanje problemov ter je ključ za opazovanje lastnega govora

Bivens, Berk, 1988: vsaj 3 stopnje zasebnega govora: govor za samoizražanje, izjave glede trenutne naloge in zunanji znaki notranjega govora, k iga zahteva naloga
4. NOTRANJI GOVOR (po 7. letu iz egocentričnega):
  - tihi notranji monolog + notranje miselno reševanje problemov
  - Notranji govor = govor za sebe → povsem samostojna govorna funkcija, nasprotna drugim

MIŠLJENJE

•Splošni proces razvoja mišljenja kot proces internalizacije zunanjih, socialnih interakcij

• proces internalizacije:

1. otroku nudijo pomoč bolj sposobni drugi
2. otrok si pomaga sam z glasnim govorjenjem pri reševanju probelmov
3. otrok ponotranji koncept

KONCEPTUALNO MIŠLJENJE ali razvoj pojmov = organiziranje okolja z abstrakcijo in pripisom iste kvalitete dvema ali več fenomenom

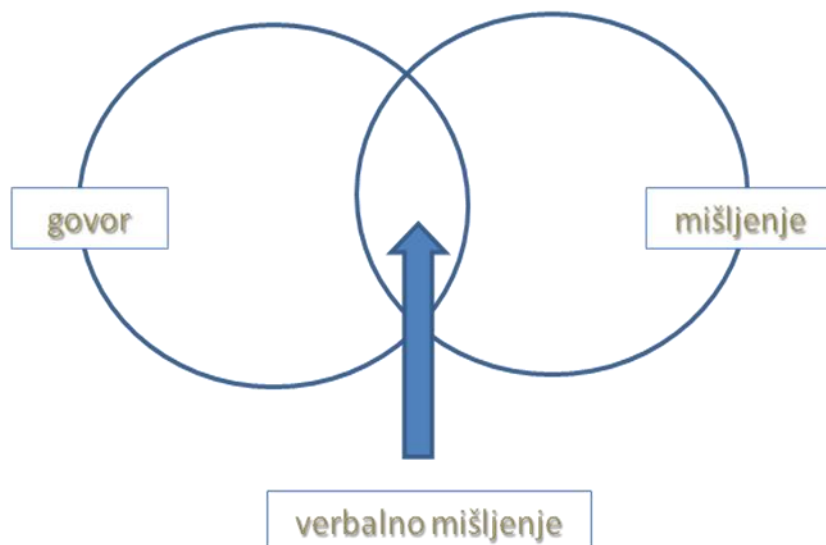
Razvoj konceptualnega mišljenja:

1. Neorganizirane zbirke ("congeries"): slučajno razvrščanje elementov v skupine
2. Skupne značilnosti ("complexes"): združuje po skupnih značilnostih, ki objektivno obstajajo
3. Mišljenje v konceptih ("concepts"): pojmi; zmožen analize in sinteze

36

Mišljenje in govor

Oba procesa sta medsebojno povezana → osnovan enota preučevanja verbalnega mišljenja = POMEN BESEDE → istočasno je miselni in govorni pojav

Besede naj bi se razvijale v smeri posploševanja v pojme, ki odražajo stvarnost

POMEN BESED:

Besede naj bi se razvijale v smeri posploševanja v pojme, ki odražajo stvarnost

→ Z razvojem pomena besed se spreminja tudi odnos med mišljenjem in govorom

GOVOR:

Začetek: besede doživljajo kot del stvari → obe plati govora sta nediferencirani celoti

preko komunikacije poteka diferenciacija obeh plati

nato je zunanja plat govora ločena od notranje plati govora

IZRAŽANJE: 1 beseda → 2/več → sestavljen stavek

DELI .....CELOTA

RAZUMEVANJE: enobesedni stavek → pomeni ločenih besed

CELOTA.....DELI

37

MIŠLJENJE:

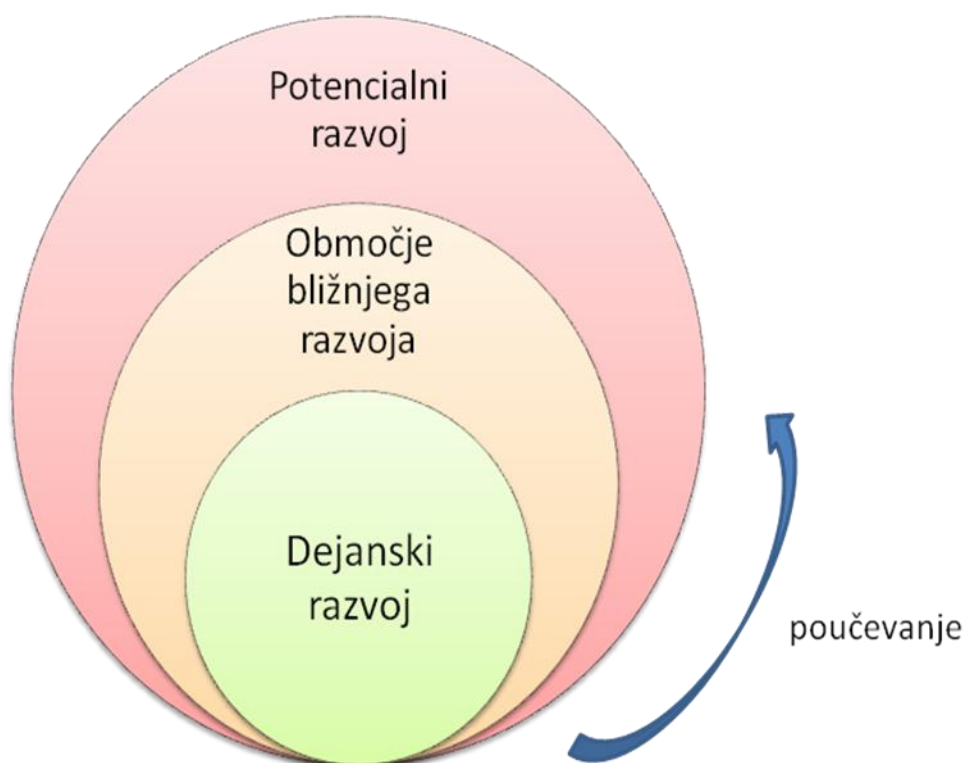
Začetek: meglena nerazčlenjena celota (ena beseda izraža)

členitev na posamezne dele
mišljenja

(govor je razčlenjena celota)

OBMOČJE BLIŽNJEGA RAZVOJA = razdalja med dvema razvojnima linijama: nivojem dejanskega razvoja in potencialnega razvoja

38

Vrednost in kritike teorije

- + pomen intelektualnih orodij
- + S tem prvi poudari metakognicijo
- + formalno izobraževanje: temelji na razlagi bližnjega razvoja
- + poziv vzgojiteljem, da upoštevajo otrokove porajajoče se kapacitete → ni pospeševanje
- zunanja pomoč postavlja v odvisnost
- enostranskost: pretiran poudarek na vlogi kulture

RAZVOJ GOVORA

GOVORNI RAZVOJ DOJENČKA IN MALČKA GOVORNI RAZVOJ V ZGODNJEM OTROŠTVU

Poglavje povzeto po Papalia, D. E., Olds, S. W., Feldman, R. D. (2003). *Otrokov svet – Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.

1. PREDJEZIKOVNI GOVOR

- Jok
- Gruljenje: 6.teden -3.mesec
- Bebljanje: 6.-10.mesec
- Naključno posnemanje glasov: 9./10. mesec
- Pomembno je prepoznavanje jezikovnih zvokov
  - Že v maternici
  - Prepoznavanje fonemov – 6.mesec
  - 18 mesecev – fonetična pravila
- Kretnje
  - Socialne kretnje
  - Predstavne kretnje
  - Simbolne kretnje

39

1. JEZIKOVNI GOVOR

- 1.beseda – 10.- 14.mesec
  - Holofraze
  - 16.-24.mesec “eksplozija poimenovanje”
    - × Poimenovanje predmetov
    - × Akcijske besede
    - × Pridevniki
    - × Besede osebnih občutij ali socialnih odnosov
    - × Funkcijske besede
- 1.stavek – 18.- 24.mes
  - Telegrafski govor
  - Vsebina: vsakdanje
- Skladnja – 12.- 30.mes

- Poenostavljanje → telegrafski govor
- Razumevanje slovničnih razmerij, ki jih še ne zna izraziti
- Ožanje pomena besedam
- Širjenje pomena besedam
- Pretirano posploševanje pravil

KLASIČNE TEORIJE USVAJANJA JEZIKA

- Nativistične teorije: Noam Chomsky
  - LDA – language acquisition device
  - Univerzalna slovnica in slovnica posebnih jezikov
  - Ne pove, kako ta mehanizem deluje, različne hitrosti usvajanja jezika, različne govorne sposobnosti...
- Empiristične teorije:
  - Behavioristi: Skinner
  - Teorija socialnega učenja
  - Sociolingvistične teorije

VPLIVI NA RAZVOJ GOVORA

- Zorenje možganov
- Socialna interakcija – vloga staršev in skrbnikov v predjezikovnem obdobju
- Vplivi na razvoj besednjaka
- Vplivi na SES
- ❖ govor namenjen otroku
- ❖ priprava na pismenost – prednosti glasnega branja
  - ❖ Povezovanje s skrbnikom
  - ❖ Odprta vprašanja
  - ❖ Pogostost in način branja vpliva na razvoj govora

RAZVOJ GOVORA V ZGODNJEM OTROŠTVU

41

1. Besednjak

- Do 3. leta: uporablja 200-1000 besed
- Dnevno izgovori 12.000 besed
- Do 6. leta: uporablja 2600 besed, razume več 20.000 besed
- Do konca OŠ bo razumel cca 80.000 besed
- Širjenje s hitrim preslikavanjem

2. Slovnica in skladnja

- do 3. leta: uporablja dv., mn., svojino, pridevnike; svojilne zaimke;
- Povedi: enostavčne, kratke, izpuščanje kratkih besed; večinoma trdilne; tvorijo vprašanja s "kaj" in "kje"
- 4., 5. leto: stavek s 4-5 besed; vseh naklonov; zloženi stavki; rad niza stavke v dolge zgodbe...
- 5-7. leto že bolj podoben odraslim

3. PRAGMATIKA IN SOCIALNI GOVOR:

- 2.leti: manj gest, več vključevanja v pogovor, a težko drži eno smer pogovora;
- 3.letni: že pozorni na učinek, ki ga ima njihov govor na druge
- 4.letni: pri pogovoru z mlajšimi uporabljajo govor odraslih
- 5.letni: kar izgovori prilagodi tistemu, kar poslušalec ve → uporablja besede namensko; lahko se drži 12 izmenjav

4. ZASEBNI GOVOR:

Piagetov vidik – znak egocentrizma otroka; ni razvite simbolne funkcije

Vigotski – prehod iz zgodnjega socialnega govora v notranji govor!

stopnje po Birens in Berk (1988):

- a) govor, namenjen samoizražanju
- b) izjave v zvezi s trenutno nalogo
- c) zunanji znaki notranjega govora, ki ga od otroka zahteva naloga

5. ODLOŽENI RAZVOJ GOVORA

POVZETEK

1. KAKO DOJENČKI RAZVIJAJO GOVOR?

- Usvajanje jezika kot pomemben pokazatelj spoznavnega razvoja
- Predjezikovni govor vključuje jok, gruljenje, čebljanje in posnemanje glasov;
- Do 6. mes: osnovni glasovi v materinem jeziku, zavedanje pomena fonoloških pravil in povezovati glasove s pomenom
- Najprej uporaba kretenj – nato prva beseda
- **Jezik – pismenost – predjezikovni govor – jezikovni govor**
- 1.beseda: 10-14. mes → začetek jezikovnega govora
- 16.-24.mes → “eksplozije poimenovanj”
- **Holofraza**
- 1. stavki: 18.-24.mes
- Do 3. leta: dobro razvite skladišne in sporočanje sposobnosti
- **Telegrafski govor – skladnja**
- Značilnosti zgodnjega govora: poenostavljanje, razširjanje in ožanje pomena besed, pretirano posploševanje pravil
- Nativizem – pripomoček za usvajanje jezika in empirizem - izkušnje in posnemanje
- Stroka: izkušnje lahko pospešijo ali zavrejo prirojeno sposobnost za učenje jezika

42

2. KATERI VPLIVI PRISPEVAJO H GOVORNEMU RAZVOJU?

- Dozorevanje možganov in družbena interakcija
- Družinske značilnosti (SES in velikost družine) lahko vplivajo na učenje govora
- Govor, namenjen otroku, naj bi pozitivno vplival na spoznavno, čustveno in družbeno področje; dojenčki ga imajo raje kot govor, namenjen odraslim; nekateri raziskovalci te prednosti zanikajo
- Prebiranje zgodbic v zgodnji starosti otrokom pomaga stopiti na pot pismenosti
- **govor, namenjen otroku**

TEORIJA UMA

Teorija uma

pomeni zavedanje in razumevanje
duševnih (notranjih) procesov

“Od kod prihajajo sanje?”
“S čim razmišljaš?”

- Piaget: 6. leto
- zavest o notranjih procesih raste med 2 in 5. letom

Poglavje povzeto po Papalia, D. E., Olds, S. W., Feldman, R. D. (2003). *Otrokov svet – Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy.

44

Nekaj vidikov teorije uma

1. Védenje o mišljenju:
  - med 3. in 5. letom: mišljenje se dogaja v moji glavi
  - Miselne aktivnosti se začnejo in končajo
  - Predšolski: ne ve, da misli z besedami
  - 7.,8.letnik: speči ljudje ne izvajajo zavestnih miselnih procesov
2. Socialna kongnicija: = sposobnost razumeti, da se tudi pri drugih pojavljajo različna duševna stanja, ter ocenjevati njihova čustva in namene
  - Empatija: razvoj ovira egocentrizem ali je bistveno zgodnejša in celo prirojena?
    - Vprašanje definiranja empatije – zgolj razumevanje ali kaj več?
    - Nekaj zadnjih raziskav
    - do 3. leta: razumevanje čustvenih in miselnih stanj drugega se zelo razvije
    - 4. letnik: razume, da imajo ljudje različne poglede na svet in da ta prepričanja (pravilna ali napačna) vplivajo na njihova dejanja

3. Napačna prepričanja in zavajanje

- Primer raziskave
- Izvor tega: spoznanje, da imajo lahko ljudje različna prepričanja o svetu, različne predstave o resničnosti nečesa
- 3-letnik: Nezmožnost prepoznati napačna prepričanja izvira iz egocentričnega mišljenja → vsi vedo, kar vem sam; vsi mislijo, kar mislim sam
- 4-letnik: že bolje razume
- 6-letnik: dokončno ve, da si dva človeka stvari lahko različno razlagata
- **Zavajanje:** otrok zavaja vrstnika, ko mu skuša vzbuditi napačna prepričanja → napredek v spoznavnem razvoju
  - Raziskave: nekatere študije 2,3-letniki že sposobni zavajanja; druge študije, da 4,5-letniki sposobni zavajanja "Kje je žoga?"
- Piaget: Vsaka neresnica je laž
  - Raziskave: otrok loči namernost od nenamernosti (laž od napake)

4. Razlikovanje med navideznim in resničnim = sposobnost, da dve nasprotujoči si predstavi predeluje istočasno

- Piaget: 5,6-letniki dojemajo razliko med tem, kar "se zdi" in med tem, kar "je"
- Raziskave večinoma to potrjujejo; nekatere, da se pojavi pred 4. letom

"Kakšne barve je avtomobilček?"

- otroci uspešnejši, če je vmes zavajanje ("penasta skala")
- uspešnejši, če zahtevamo dejanja in ne besede ("svečka-barvica")

5. Razlikovanje med domišljijo in resničnostjo

- Med 18. mes in 3. letom se nauči razlikovati med dejanskim in domišljijским (zna se pretvarjati in ve, ko se drugi pretvarjajo)
- Včasih pa ta meja ni jasna: "Zamislite si, da je v eni škatli pošast in v drugi zajček."
  - Vedejo se kot da včasih imaginarna bitja res obstajajo
  - Nadaljevanje z igro pretvarjanja
- "če si nekaj želiš, se bo to uresničilo":
  - Veže se s tem, da verjamejo v pravljico (manj verjetje v vzročnost želje)
- Sanjarjenje in magično mišljenje → loči, a uporablja za razlago dogodkov + enostavno uživa pri pretvarjanju (namišljeni prijatelj)

 Okvir 10-2 *Namišljeni prijatelji*

Pri treh in pol letih je imela Ana 23 sester z imeni, kot so Oč, Elmo, Zeni, Agi in Anki. Večkrat se je z njimi pogovarjala po telefonu, ker so živele sto kilometrov stran, v mestu, kjer je nekoč živel njena družina. V naslednjem letu je večina »sester« izginila, Oč pa jo je še vedno obiskovala, zlasti na zabavah za rojstni dan. Oč je imela mačko in psa (za katera je Ana zaman prosila) in kadarkoli Ana ni dobila nečesa, kar je videla na televizijskih oglaših, je povedala, da to že ima pri sestri. Toda ko je k Ani prišel pravi, živi prijatelj, je deklica, kakor hitro je mama omenila enega njenih namišljenih prijateljev, spremenila temo pogovora.

Vseh 23 sester – in kasneje še nekaj fantov in deklet – je živel samo v Anini domišljiji, česar se je dobro zavedala. Kakor 25 do 65 odstotkov otrok od tretjega do desetega leta (Woolley, 1997), je tudi ona imela namišljene prijatelje, s katerimi se je pogovarjala in igrala. Ta normalni pojav v otroštvu največkrat opazimo pri prvorojencih in edincih, ki nimajo bratov in sester. Tako kot Ana ima večina takih otrok več namišljenih prijateljev (Gleason, Sebanc in Hartup, 2000). Bolj verjetno je, da imajo namišljene prijatelje dekleta (ali vsaj laže priznajo, da jih imajo). Namišljeni prijatelji deklet so ponavadi drugi otroci, medtem ko imajo dečki raje živali (D. G. Singer in Singer, 1990).

Otroci, ki imajo namišljene prijatelje, ločijo med domišljijo in realnostjo, a se pri raziskavah, kjer se lahko prosto igrajo, raje udeležijo igre pretvarjanja kot otroci brez namišljenih prijateljev (M. Taylor, Cartwright in Carlson, 1993). Pri igri so srečnejši in ustvarjalnejši od drugih otrok in bolj sodelujejo z drugimi otroki in odraslimi (D. G. Singer in Singer, 1990; J. L. Singer in Singer, 1981); ravno tako imajo dosti prijateljev v vrtcu (Gleason in sod., 2000). Ti otroci bolj tekoče govorijo, manj gledajo televizijo, kažejo več zanimanja, navdušenja in vztrajnosti pri igri. Pri neki raziskavi so se štiriletni otroci, ki so priznali, da imajo namišljene prijatelje, bolje odrezali pri nalogah teorije uma (kot sta npr. razlikovanje med navideznim in resničnim ter razumevanje napačnih prepričanj), ne glede na siceršnjo besedno inteligentnost (M. Taylor in Carlson, 1997).

Otrokov odnos z namišljenim prijateljem je kakor odnos z vrstniki: ponavadi družaben in prijazen, v nasprotju z vzgojnim pristopom, ki ga pokažejo, ko se igrajo s punčkami in plišastimi živalmi (Gleason in sod., 2000). Namišljeni prijatelji so dobra družba za edince, kot je Ana. Poskrbijo za mehanizem izpolnjevanja želja (»V moji sobi je bila pošast, a jo je Elmo spodila s čudežnim prahom.«), iskanje krivca (»Jaz nisem pojedla piškota, gotovo ga je Oč!«), premagovanje strahov (»Agi se boji, da jo bo požrl odtok.«) in podporo v težkih situacijah (neki šestletni otrok je peljal namišljenega prijatelja gledat grozljivko).

In vaše mnenje ?

Kako naj bi se starši odzvali na otrokove namišljene prijatelje?

Preverite !

Več informacij o namišljenih prijateljih lahko najdete na spletni strani <http://www.educy.com/otrokovsvet>.

Vplivi na razvoj teorije uma

Nekateri otroci prej nekateri kasneje razvijejo teorijo uma – ta razvoj odseva **zorenje možganov** in **spoznavni napredek** otroka

VLOGA DEDNOSTI

- težave v socialnih interakcijah avtističnih otrok
- istispolni dvojčki 67% dednost razumevanja napačnih prepričanj in zavajanja

VLOGA OKOLJA

- boljša prepoznavna napačnih prepričanj:
  - učitelj višje oceni soc. spretnosti
  - več sorojencev, pogovor s starejšimi sorojenci
  - hitrejši jezikovni razvoj pomeni vključevanje v družinske pogovore
  - družina spodbuja igro pretvarjanja
- empatija prej:
  - družina več govori o čustvih
- pospešen razvoj TU:
  - družina spodbuja igro vlog
  - višji SES

MORALNI RAZVOJ

LAWRENCE KOHLBERG

Teorija razvoja moralnega presojanja

(25. oktober 1927 – 19. januarja 1987)

- **Morala** je skupek prepričanj o tem, kaj je z družbenega in s človekovega osebne stališča dobro ali slabo, pravilno ali napačno.
- **Moralni razvoj** = razvoj zavesti o tem, torej razvoj sposobnosti za moralno presojanje.
- začetek moralnega razvoja: prevzemanje moralnih pravil od staršev, kasneje drugih avtoritet → preko **ponotranjanja**
  - ponotranjanje je tekom razvoja osebe vedno bolj selektivno → na osnovi lastnega razmišljanja in izkušenj nekatera pravila sprejme, nekatera spremeni, prilagodi, druga zavrne

Poglavje je povzeto po <http://www2.arnes.si/~jcurk/RAZVOJNA/kohlberg.html>

ŠTUDIJA MORALNEGA PROSOJANJA

- × Longitudinalne študije
- × Metoda: polstrukturiran intervju → moralne dileme: kako posamezen otrok razume moralne norme
- × Moralne dileme: zgodbe, kjer si nasprotujeta družbeno pravilo in osebna potreba
  1. Glej primere na kopijah
- × ugotovil je tri razvojne stadije, pri vsakem pa še dve podstopnji – uvrščanje odgovorov preizkušancev na osnovi argumentacije, utemeljitve odgovora – torej način sklepanja in utemeljevanja, ne odločitve za “ja” ali “ne”

STADIJI MORALNEGA PRESOJANJA

1. PREKONVEKCIONALNA MORALNOST
  - a. Strah pred kaznijo
  - b. Korist
2. KONVENCIONALNA MORALNOST
  - a. Odobravanje drugih
  - b. Orientacija k zakonu in redu
3. POSTONVENCIONALNA MORALNOST
  - a. Družbeni dogovor
  - b. Univerzalni moralni principi

VREDNOTENJE TEORIJE

49

- ✘ problem nizke korelacije med moralnim presojanjem in vedenjem
- ✘ Kohlbergovi preizkušanci so bili samo moški
- ✘ obstajajo medkulturne razlike
- ✘ 6. stopnjo dosežejo tako redki, da verjetno ni razvojna zakonitost

RAZUMEVANJE PRAVIČNOSTI V OBDOBJU OTROŠTVA

OBDOBJE	KRITERIJ	PRIMER
zgodnje otroštvo	osebna korist in interesi	Vsak dobi en piškot, ostale jaz, ker mora vsak dobiti nekaj.
konec zgodnjega otroštva	enakost	Vsak dobi dva piškota.
srednje otroštvo	vrednost stvari, potreb in vloženega truda	Kdor je več prispeval, dobi več piškotov.
pozno otroštvo	dobronamernost - več dobi tisti, ki ima slabše izhodišče (npr. mlajšemu spregleda kršenje pravil)	Tisti, ki nima doma piškotov, jih dobi več.

KONFLIKT MED MORALNIMI NORMAMI IN MORALNIM VEDENJEM

50

1. KONFLIKT MED MORALNIMI NORMAMI IN PRIMARNEJŠIMI POTREBAMI

V konkretni življenjski situaciji se pogosto zgodi, da pride moralna norma v nasprotje s primarnejšo potrebo, težnjo po ugodju ali izogibanju neugodju. Ta težnja je izrazito egoistična, a zelo močna in pogosto prevlada nad normo. Npr. *moralno načelo "pomagaj človeku v stiski"* je v konfliktu z *"ne izpostavljaš se nevarnosti"*.

2. KONFLIKT MED RAZLIČNIMI NORMAMI

Npr. *"ne ubijaj"* z *"brani svojo domovino"*. Zmaga motiv, ki je močnejši, ne nujno moralnejši.

3. NEKONSISTENTNOST MODELOV

Samo učenje vrednot poteka drugače na besedni in vedenjski ravni. Npr. *"porka duš, boš nehal preklinjat!?"* Starši, učitelji idr. avtoritete pogosto učijo tako, obnašajo pa se drugače. (O dvotirni vzgoji)

4. IZKUŠNJE

Npr. na avtobusu si odstopil sedež starejši ženski, ta pa te je nadrla, ali si misliš, da je že tako stara, da ne more stati.

1. MORALNA DILEMA: Janez in zdravilo

Nekje v Evropi je Janezova žena umirala za posebno vrsto raka. Zdravniki so menili, da bi jo lahko rešilo novo zdravilo - posebna oblika radija, ki jo je pred kratkim odkril farmacevt v istem mestu. Sestavine za zdravilo so bile drage, farmacevt pa je znanj zahteval desetkratno vrednost od realne. Tako je za radij plačal tolarsko protivrednost 200 evrov, ceno majhne doze zdravila pa je določil na 2000 evrov. V terapiji bi bilo potrebno majhne doze zdravila uporabiti večkrat. Janez se je na vse načine skušal denar sposoditi, vendar je zbral le za približno polovico cene zdravila. Farmaceutu je povedal, da njegova žena umira in ga prosil, naj mu zdravilo proda ceneje ali pa dovoli, da preostanek plača kasneje. Farmaceut mu je odgovoril: "Ne, to zdravilo sem sam odkril in z njim nameravam zaslužiti." Janez je obupal in začel razmišljati o tem, da bi vlomil v njegovo trgovino in ukradel zdravilo za ženo.

VPRAŠANJE: Ali bi moral Janez ukrasti zdravilo? **ODGOVOR (da/ne):** .....

Utemeljitev:

I. PREKOVENCIONALNA MORALNOST (4-10 let)

1. faza: izogibanje kazni (moralno je ubogati pravila, da se izognemo fizični škodi in kazni)

Ja, ker bi ga bog kaznoval, če bi ženo pustil umreti.

Ne, ker je to velik zločin in bi moral v zapor.

2. faza: korist (moralno je ubogati pravila, ko je to v našo korist)

Ja, ker če žena umre, ne bo nihče skrbel zanj.

Ne, ker lekarnar ni bil slab. Želel je le zaslužiti denar.

II. KONVENCIONALNA MORALNOST (10-13 let)

3. faza: socialno odobravanje (moralno je ravnati tako, kot od tebe pričakujejo drugi)

Ja, ker je to čisto naravno. Nihče ga ne bi obtoževal, ker je to naredil iz ljubezni do žene.

4. faza: družbeni zakon in red (moralno je ravnati v skladu z družbenimi normami, ki so absolutne in nespremenljive)

Ne, ker če ne bi ukradel zdravila in bi žena umrla, ga nihče ne bi obtoževal. Naredil je vse, kar je bilo legalno v njegovih močeh.

Ne, ker čeprav je naravno, da je mož želel rešiti življenje ženi, je že vedno napačno komu nekaj ukrasti.

III. POSTKONVENCIONALNA MORALNOST

5. faza: družbeni dogovor (moralno je ravnati v skladu z družbenimi normami, ki pa so relativne in spremenljive)

Ja. Ni zakona za tako situacijo. Ukrasti zdravilo sicer ni moralno, ampak v tej situaciji je upravičeno.

Ne. Sicer ga ne bi obtoževali, če bi ga ukradel, ampak vendarle tudi ekstremne okoliščine ne upravičujejo tega, da kar vzameš zakon v svoje roke. Kam pa bi prišli, če bi ljudje vedno kradli, ko bi bili obupani!

6. faza: univerzalni moralni principi (moralno je ravnati v skladu s svojo lastno notranjo moralno)

Ja. V tej situaciji se je odločal med krasti ali pustiti ženo umreti. V taki situaciji je odločitev za krajšo moralno dobro odločitev. Gre za spoštovanje vrednote življenja.

Ne. Moral bi upoštevati tudi druge ljudi, ki bi prav tako nujno potrebovali zdravilo. Ne bi smel reagirati v skladu s svojimi čustvi do žene, ampak upoštevati vrednost vseh življenj, ki so posredno vključena.

VEDENJSKE TEORIJE OSEBNOSTI

Predmet proučevanja: dostopno objektivnemu opazovanju

Predstavniki: Pavlov, Skinner, Watson,

Skinner (1972) Onkraj svobode in dostojanstva

- učinek kaznovanja
  - vzgoja mora sloneti na podkrepljevanju
  - “doživljanje svobodne volje je iluzija”
- pojmovanje osebnosti = repertoar vedenja
    1. Človekovo vedenje je rezultat posledic vedenja v preteklosti
    2. Človekova narava se oblikuje pod vplivom okolja
    3. Podkrepitve so človeku prijete

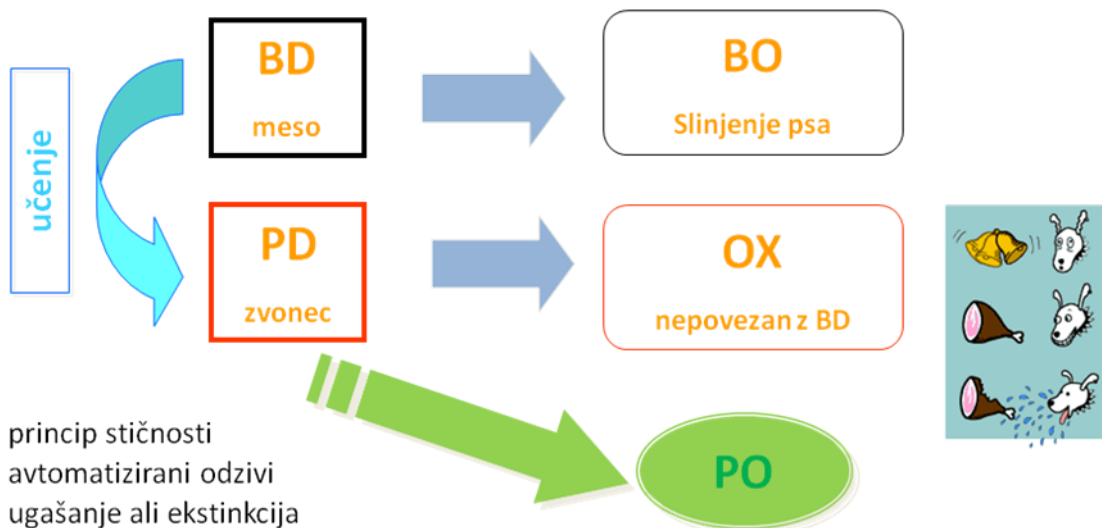

I. PAVLOV

= učenje organizma neobičajnih odzivov na nevtralne dražljaje zato, ker sta bila določen odziv in določen dražljaj večkrat povezana

klasično pogojevanje

52

- princip stičnosti
- avtomatizirani odzivi
- ugašanje ali ekstinkcija
- spontana utrditev
- generalizacija ali posploševanje PO
- diferenciacija PD od podobnih D

instrumentalno pogojevanje

= učenje, pri katerem se spremeni verjetnost pojavljanja nekega vedenja (odziv, R) glede na posledice, ki jih ima to vedenje za posameznika

Thorndike – zakon učinka: Verjetnost vedenja se povečuje, če so posledice ugodne, in se zmanjšuje, če posledic ni ali če so njegove posledice neugodne

• **podkrepitev** – D, ki veča verjetnost vedenja (primarne, sekundarne)

• **pozitivne podkrepitev** = nagrada

• **negativne podkrepitev**

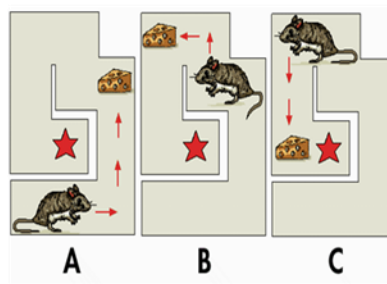
• **kazen** – neprijeten D, ki sledi nekemu vedenju in s tem zmanjša verjetnost njegovega pojavljanja (2 vrsti)

• **ugašanje**

• **diskriminativni D**

• **generalizacija**

Skinner – eksperimentalno raziskovanje vedenja

Bandura – teorija socialnega ali socialno kognitivnega učenja

modelno učenje

53

= učenje, pri katerem se novega vedenja naučimo z opazovanjem modela

4 elementi modelnega učenja:

1. **pozornost** – pozoren na modelovo vedenje in ga zazna
2. **zapomnitev** - informacije o vedenju shrani v dolgor. spomin
3. **izvajanje (ponavljanje)** – zapomnjeno vedenje vadi (vidno) ali le na nivoju predstavljanja
4. **motivacija** – odločitev za posnemanje; pomembno pričakovanje posledic, ki jih prinaša to vedenje

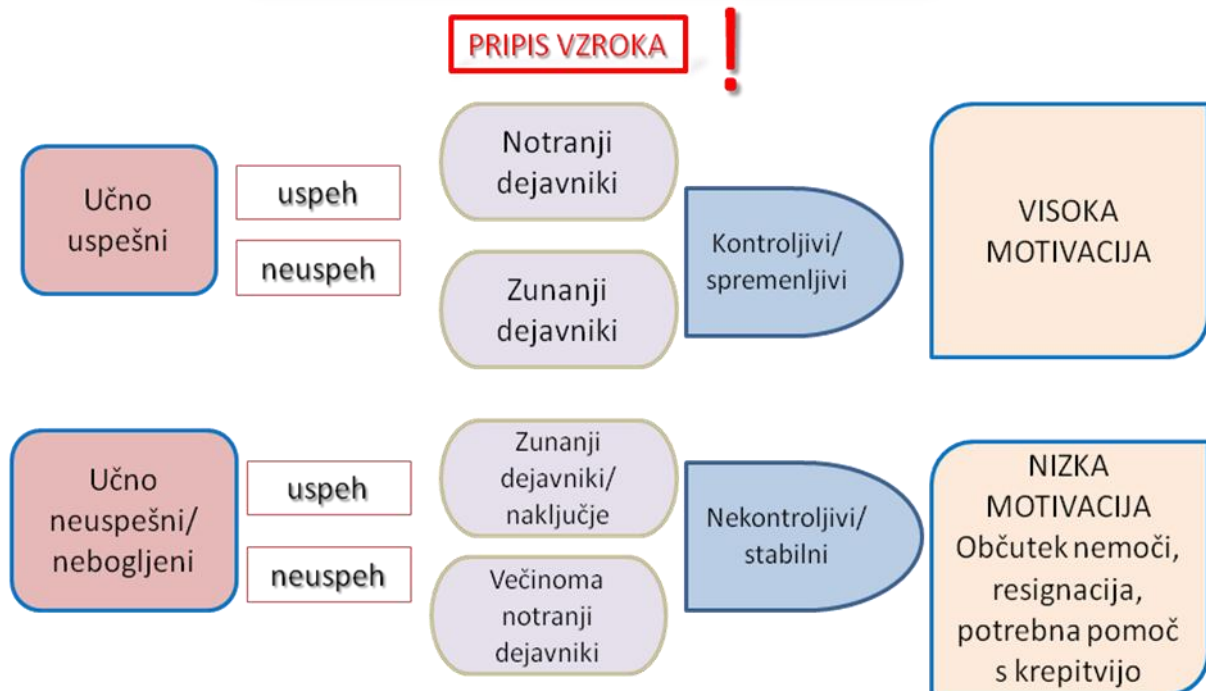
- se pojavlja zgodaj;
- model: živ ali simbol
- vsebina: nasilje, prosocialno vedenje, govor, čustveni odzivi, soočanje s stresom, spretnosti

Dejavniki, ki vplivajo na to, da bo otrok posnemal vedenje:

1. **posledice vedenja** – model nagrajen, jaz nagrajen
2. **osebne lastnosti modela** – privlačnost, podobnost
3. **opaznost modelnega vedenja** – pozornost
4. **otrokove lastnosti** – samozaupanje, ni nagrade za svoje ved., množica, čustveno vznemirjen (kazen)...

TEORIJA VZROČNE ATRIBUCIJE

čemu Po pripiše vzroke lastnega vedenja?

povzeto po Pečjak, S. Predavanja iz pedagoške psihologije (neobjavljeno gradivo). Ljubljana, Filozofska fakulteta, študijsko leto 2000/2001

VREDNOTENJE VEDENJSKI TEORIJI

54

PREDNOSTI

- Znanstveni opisi vedenja
- Eksperiment (prenašanje metode na kognitivne teorije)
- Vedenjsko kognitivna psihoterapija
- Poudarjanje pozitivnih podkrepitev oz. nagrad - močan vpliv na vzgojo
- Bandurina teorija socialnega učenja (prehod še na kognitivne sestavine osebnosti)

POMANJKLIVOSTI

- Preučevanje vedenja v laboratorijskih pogojih
- Ignoriranje vpliva dednosti – ne razlaga preteklih vzorcev vedenja
- Pretirano poenostavljanje (poznavanje vedenja = poznavanje osebnosti) – otroka ne obravnava v celoti ?
- Preučevali le najosnovnejše oblike vedenja (refleksi, prirojene reakcije)
- Posplošili odkritja z živali na ljudi
- Otrok je pasiven ?

VPLIV NA VZGOJO IN IZOBRAŽEVANJE

- instrumentalno pogojevanje za oblikovanje vedenja

Watson: vzgojni nasveti staršem

– dosledno držati se urnika

-vzdržijo naj se ljubkovanja, božanja, ker ga s tem omejujejo pri raziskovanju sveta

Skinner: idealna vzgoja v komunah,

- kjer je cilj zadovoljiti otrokove potrebe v zgodnjih letih čim hitreje in kompleksno

-zahteve okolja vnašati postopno in znanstveno nadzorovano

ETOLOŠKO TEORETSKA SMER

Poglavje povzeto po Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

- osredotočena je na biološke in evucijske osnove vedenja → funkcijski pomen pri izboljšanju možnosti za preživetje vrste
- etologija: znanstvena disciplina, ki preučuje vedenje živali in ljudi z opazovanjem v njihovem naravnem okolju
- osnove: Charles Darwin z evucijsko teorijo
- Predstavnik: Konrad Lorenz, Niko Tinbergen, kasneje John Bowlby
- metoda: naturalistično opazovanje
- temeljni pojmi: raziskovanje instinktov
vtiskavanje ali imprinting (Lorenz)

Navezanost je **dejaven,**
medsebojno močno **naklonjen**
recipročen odnos med dvema osebama.

56

začetek razvoja:

- med otrokom in skrbnikom
- na podlagi otrokovih prirojenih signalov priklicati drugo osebo v odnos
- druga oseba ima prirojeno zmožnost odzivanja na specifične otrokove signale
- v 1.letu: razvoj močne čustvene navezanosti na osnovi te recipročne odzivnosti staršev / enega od staršev
- to čustveno navezanost omogočajo razvijajoče se spoznavne in čustvene sposobnosti + izkušnje v odnosu s staršem
- razvoj navezanosti poteka v 4 fazah

Razvoj primarne navezanosti (Bowlby)

1. (0-6 teden): faza pred navezanostjo

- Značilno različni prirojeni signali:
  - težnja po seganju
  - Težnja po nasmehu (socialni nasmeh)
  - Težnja po vzpostavljanju očesnega kontakta z drugimi (opazuje obraz)
  - Izvajanje vedenj za vabljenje drugih v svojo bližino (gruljenje, jok...)
  - Izvajanje vedenj, ki spodbujajo druge, da ostanejo v odnosu z njimi (pomirjanje vznemirjenja ob crkljanju, izražanje pozitivnih čustev, gledanje...)
- še niso navezani na določeno osebo/-e → čeprav relativno dobro ločijo med različnimi ljudmi, vendar se ne vznemirjajo v družbi neznanih ljudi in niti ko ni ob njem znanih ljudi

2. (do 8. mes): faza oblikovanja (nediferencirane, nespecifične) navezanosti

- Reagira na poznan obraz različno kot na nepoznanega
- Intenzivneje se odzivajo na eno/več oseb, s katero so v vsakdanjem stiku
  - Več se jim smeji, vokalizirajo
  - Te (referenčne) osebe (RO) jih hitreje potolažijo
  - V interakciji z njimi se naučijo, da s svojim vedenjem vplivajo nanje
  - Razvijejo pričakovanja, da se bodo RO odzvale na določene signale na določen način
- V tem obdobju še vedno ne protestirajo, če se ločijo od RO, kljub temu da jih preferirajo pred drugimi

3. (od 8. mes do 18.,24.mes): faza jasne (diferencirane, specifične) navezanosti

- Izražajo separacijsko anksioznost, ko ni RO – narašča do cca 15.mes – vidno, da so sposobni v spomin priklicati osebo, ki je ne zaznavajo v bližini
- V prisotnosti RO namerno vzdržujejo njeno bližino
  - Ji sledijo, se plazijo, hodijo za njo
  - Jo iščejo s pogledom
  - Se pomikajo k njej
  - Se jo oprijemajo
- Uporabljajo jo kot varno bazo
  - Z njeno pomočjo raziskujejo okolje
  - Njena bližina jim zagotavlja varnost pri samostojnem delovanju
  - Če v Ok zaznajo ogroženost / nedoločnost (si ne znajo situacije razložiti) → se vračajo k RO + iščejo čustveno oporo, tolažbo, informacije
- Okoli 9.mes: ¾ dojenčkov intenzivne znake navezanosti na vsaj eno osebo
- Pri 18.mes: vsaj na 2 osebi

4. (od 18 mes/24. mes dalje): faza oblikovanja recipročnega odnosa

- Separacijska anksioznost upade zaradi hitrega razvoja mentalnih reprezentacij in govora → sposobni razumeti razloge za odsotnost RO in predvidevati njeno vrnitev

izkušnje iz navedenih faz

NOTRANJI DELOVNI MODEL NAVEZANOSTI

- pomeni ponotranjenje tega čustvenega odnosa
- omogoča, da RO uporabljajo kot varno bazo ne glede na prisotnost
- sestavljen iz:
  - niz pričakovanj o dostopnosti RO
  - pričakovanja o verjetnosti pridobivanja pomoči in opore pr RO v nedoločnih in stresnih situacijah
  - pričakovanja o svojih interakcijah z njimi

Mentalne reprezentacije tega čustvenega odnosa otroku služijo kot **vodilo za oblikovanje vseh kasnejših tesnih odnosov z drugimi ljudmi**

Navezanost kasneje pomeni čustveni odnos do osebe, ob kateri se počutiš varno in prijetno; Zgodnja čustvena navezanost:

- vpliva na samopodobo, sposobnost navezovanja globljih čustvenih odnosov, spontanost in sproščenost v stikih z ljudmi, odnos do lastnih otrok, soočanje z obremenilnimi situacijami

Sindrom hospitalizma

- Kritično obdobje za oblikovanje primarne navezanosti – 0-2.leta
- Harlowovi eksperimenti z opicami (1959): primer čustvene deprivacije, ki hude motnje na čustveno-socialnem področju zaradi pomanjkanja čustveni spodbud in stikov

Ameriški psihoanalitik **Spitz** je že v 50. letih proučeval odnos med materjo in otrokom. Opazoval je razvoj otrok, ki so bili ob rojstvu ločeni od mater in bili vzgajani v domovih. V celem prvem letu življenja so imeli le minimalne stike z okoljem. Za po osem otrok je skrbela ena sestra. Igrač niso imeli, zaposlovali so se le sami s seboj. Po 1-2 mesecih so postali neobičajno vznemirjeni in jokavi, začeli izgubljati apetit in težo. V 3. mesecu so se pojavili znaki progresivne (napredujče) depresivnosti: zavračanje stikov, negibno ležanje, nespečnost, "okameneli" izraz obraza, motorična upočasnjenost.

Po pol leta se je razvil sindrom **hospitalizma**: skrajna motorična in psihična zavrtost, upočasnjen razvoj govora, hud upad telesne odpornosti, tako da so že sicer nedolžne infekcije ali poškodbe vodile do hudih komplikacij ali celo smrti. Te spremembe so praktično nepopravljive.

- SH viden skozi faze: 1. aktiven protest
  2. obup
  3. navidezno izboljšanje

Rezultati raziskav o čustveni deprivaciji

Preučevanje vzorcev navezanosti Mary Ainsworth (1913-1999)

Tehnika "tuje situacije" <http://www.youtube.com/watch?v=QTsewNrHUUH>

- pomeni postopek, ki vključuje kratke ločitve in ponovna snidenja otroka s staršem –
- z njim ocenjujemo kvaliteto otrokove navezanosti

3 vzorci navezanosti ("attachment"):

1. Varna navezanost: značilen je otrokov distress ob in po ločitvi od RO + hitra pomiritev, ko se RO vrne
2. Izogibajoča se navezanost: pomeni ogroženo navezanost, za katero ni značilen otrokov distress ob ločitvi od RO + značilno izogibanje po snidenju
3. Ambivalentna, upirajoča se navezanost: pomeni ogroženo navezanost, značilna za otroke, ki iščejo veliko bližine z RO pred ločitvijo in izražajo jezo, upirajoče se vedenje po snidenju

Dodatno kasneje: 4. zmedena, dezorganizirana in dezorientirana navezanost: najbolj ogrožena navezanost, značilna za otroke, ki se odzivajo na zmeden in protisloven način ob prisotnosti, ločitvi in po snidenju

Razlike v navezanosti med dojenčki in med malčki (rezultati različnih raziskav)

- razlikujejo se v:
  - kakovosti
  - intenzivnosti
  - številu oseb
- večina dojenčkov in malčkov navezanih na mamo (cca 50% 1-letnih) + sočasen razvoj navezanosti na očeta (50% enakovredno na oba)
- pomembna navezanost na sorojence (dvojčki!), stare starše, vzgojitelje
- podobni vzorci navezanosti na mamo in na očeta, ker:
  - otrok notranji model prenaša med staršema
  - kakovost otrokove navezanosti odraža zgodovino njegove interakcije v družini – ko sta starša podobna v stališčih, vzgojnih stilih in v odzivanju na otroka (občutljivost, odgovornost), razvije otrok podoben vzorec navezanosti
  - evokativni vpliv genotipa (temperament otroka spodbuja enake odzive)
- kakovost otrokove navezanosti je v največji meri odvisna od vedenja RO! (le v manjši meri od otrokovega temperamenta) → problematičnost mam (osebne težave, klinične motnje, trpinčenje in zloraba, itd.) je bila povezana z ogroženo navezanostjo otroka; medtem ko je imela problematičnost otroka (nedonošenost, razvojni zaostanki, težaven vzorec temperamenta) le majhen učinek na kakovost navezanosti

VZOREC DOJENČKOVE/ MALČKOVE NAVEZANOSTI	Prevladujoče obnašanje RO
VARNI TIP	Odzivnost, občutljivost, pozornost, naklonjenost, veliko telesnega in očesnega stika, komunikacije, spoštovanje samostojnosti, sodelovalnost, sprejemanje skrbnosti in odgovornosti za otroka
IZOGIBAJOČI SE TIP	Odklanjanje telesnega, očesnega stika in drugih oblik komunikacije, izražanje negativnih čustev, relativna neodzivnost, neobčutljivost in nezainteresiranost za otroka, pogosto uveljavljanje moči nad otrokom
AMBIVALENTNI TIP	Nedosledno odzivanje, neobčutljivost, naklonjenost, motečnost, pretirana stimulacija
DEZORGANIZIRANI/ DEZORIENTIRANI TIP	Neodzivnost, zanemarjanje, zloraba

Vir: Zupančič, M. (2004). Socialni razvoj dojenčka in malčka v L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: ZRIFF.

Kakovost navezanosti se spremeni le, če se spremeni vedenje RO do otroka → ob vstopu v vrtec se torej navezanost ne spremeni! = Navezanost je relativno stabilna!

- Nestabilnosti najdemo pri otroku, ki so v družinskem življenju doživeli dosti sprememb (npr.: mati preživi ločitev, stresna služba → manj občutljiva na vedenje otroka)

Odzivi malčkov na vključevanje v jasli

= vsakodnevna kratkotrajna ločitev od staršev, ki za otroka pomeni stres in vodi do kratkotrajnih neugodnih učinkov na otrokovo vedenje

Pozitivni vidiki po nekaj mesecih (večina malčkov):

- izražajo pozitivna čustva
- vključevanje v socialne dejavnosti z vrstniki in vzgojiteljico, na katero se navežejo → posebej ugodno za otroke z ogroženo navezanostjo na starše in varno navezanostjo na vzgojiteljico (kasneje v srednjem/poznem otroštvu bolj soc.spretni, višje samospoštovanje, več samozaupanja kot tisti, ki so z mamami ostali doma)

Neugodni vplivi **le ob sočasnem** delovanju še nekaterih dejavnikov tveganja:

- težaven temperament otroka
- nezdržljivost otrokovega temperamenta s socializacijskimi tehnikami
- splošno nezadovoljstvo staršev,
- konflikti v družini
- nekompetentno nadomestno varstvo

Značilnosti prilagajanja otroka ob vstopu v vrtec

(Bogataj, 1996, po Marjanovič Umek, Zupančič, 2004)

Čas prilagajanja: 5-60 dni; M= 3 tedni (po neprekinjenem obiskovanju vrtca)
mlajši malčki (2.letno) dlje kot starejši malčki (3.letno)

Vedenje po ločitvi od staršev:

- jok še 3 tedne (3-30dni)
- malo do srednje intenziven jok (ocena vzgojiteljice)
- navezanost na vzgojiteljico v 2 tednih (1teden - 3meseci) – mlajši malčki hitreje kot starejši malčki

Kratkoročne težave v prilagajanju (poleg joka in upadanja zanimanja za dogajanje v trenutnem okolju):

a. v jaslih:

- težave s prehranjevanjem (pomanjkanje teka, zavračanje hrane, izbirčnost)
- Težave s spanjem (jok, nemiren spanec, predčasno zburjanje, potreba po telesnem stiku z vzgojiteljico pred spanjem)

b. doma:

- Težave s prehranjevanjem (pomanjkanje teka, izbirčnost)
- Težave s spanjem (pogosteje zburjanje ponoči, zgodnejše zburjanje, bolj nemiren spanec, težke sanje, ponoči kličejo starše, težje zaspijo)
- Povečanje negativnega razpoloženja (jokavost, pogosto motrenje in preverjanje, ali je vsaj eden od staršev v bližini)
- Posebne težave tik pred odhodom v jasli (močna težnja po telesnem stiku, nemir in jok), ob vstopu v zgradbo vrtca (oklepajoče vedenje, jok, upiranje slačenju, sezuvanju) in ob odhodu starša iz jasli (jok, oklepanje)

Ni razlik v času prilagajanja tudi če:

- imajo sorojence,
- je v jaslih znan vrstnik,
- s seboj prinesejo znano igračo.

So razlike v času prilagajanja:

- a. hitreje so se prilagodili:
  - Malčki, ki so v prvem letu že bili občasno ločeni od mame (do 3x po nekaj dni)
  - Malčki z lahko vzgojivim temperamentom
  - Tisti, ki so se hitreje navezali na vzgojiteljico
- b. Počasneje so se prilagodili:
  - Malčki mam, ki so ob vključitvi v jasli doživljale intenzivnejši stres ob ločitvi

Etološka smer in vzgoja

- razprave o institucionalni vzgoji predšolskih otrok: Otrok naj bo do 3. leta doma!
- nasveti za vzgojo staršem
- "rooming in"
- sindrom hospitalizma

Prednosti in pomanjkljivosti

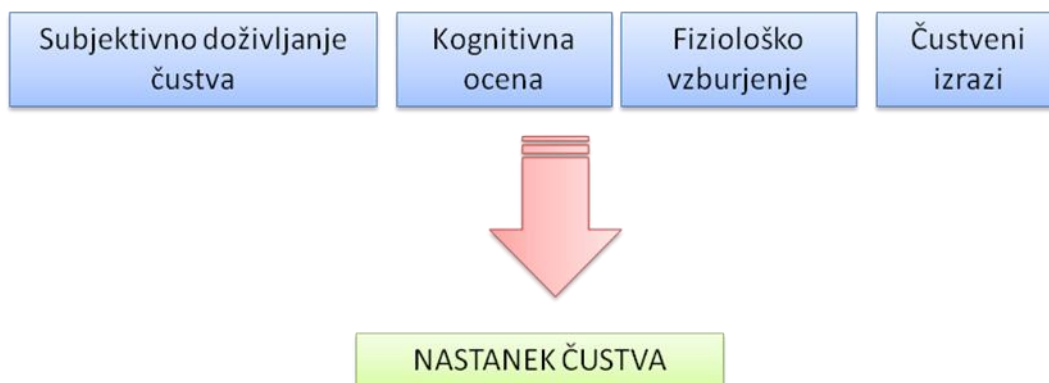
- Raziskave različnih okolij kažejo velike razlike v % otrok z varno navezanostjo → vpliv vzgojnih praks?
- vprašljiva metoda merjenja
- število navezanosti
- raziskuje le zgodnje otroštvo

RAZVOJ ČUSTEV

Prek rok, ki se ga dotikajo, otrok čuti vse: živčnost ali mir, nespretnost ali varnost, nežnost ali silovitost.
Ve, ali ga roke ljubijo. Ali so razmišljene. Še slabše, ali jim ni mar zanj.
Pozornim, ljubečim rokam se otrok prepusti, odpre se jim.
V sovražnih, togih rokah se zazida, blokira, zapre.
Preden začnemo slediti valovom, ki kipijo po tem telescu, zadostuje, da obmirujemo z rokami na otroku.
Ne z mrtvimi, razmišljenimi, odsotnimi rokami, rokami, ki so »drugje«.
Spozornimi, čutečimi, opreznimi rokami, ki sledijo najslabotnejšemu drhtenju.
Lahkimi rokami. Ki ne ukazujejo. Ki ne zahtevajo. Ki so samo tam.
Lahke. In težke od nežnosti. In tišine.
Frederick Leboyer (1986)

Kaj so čustva?

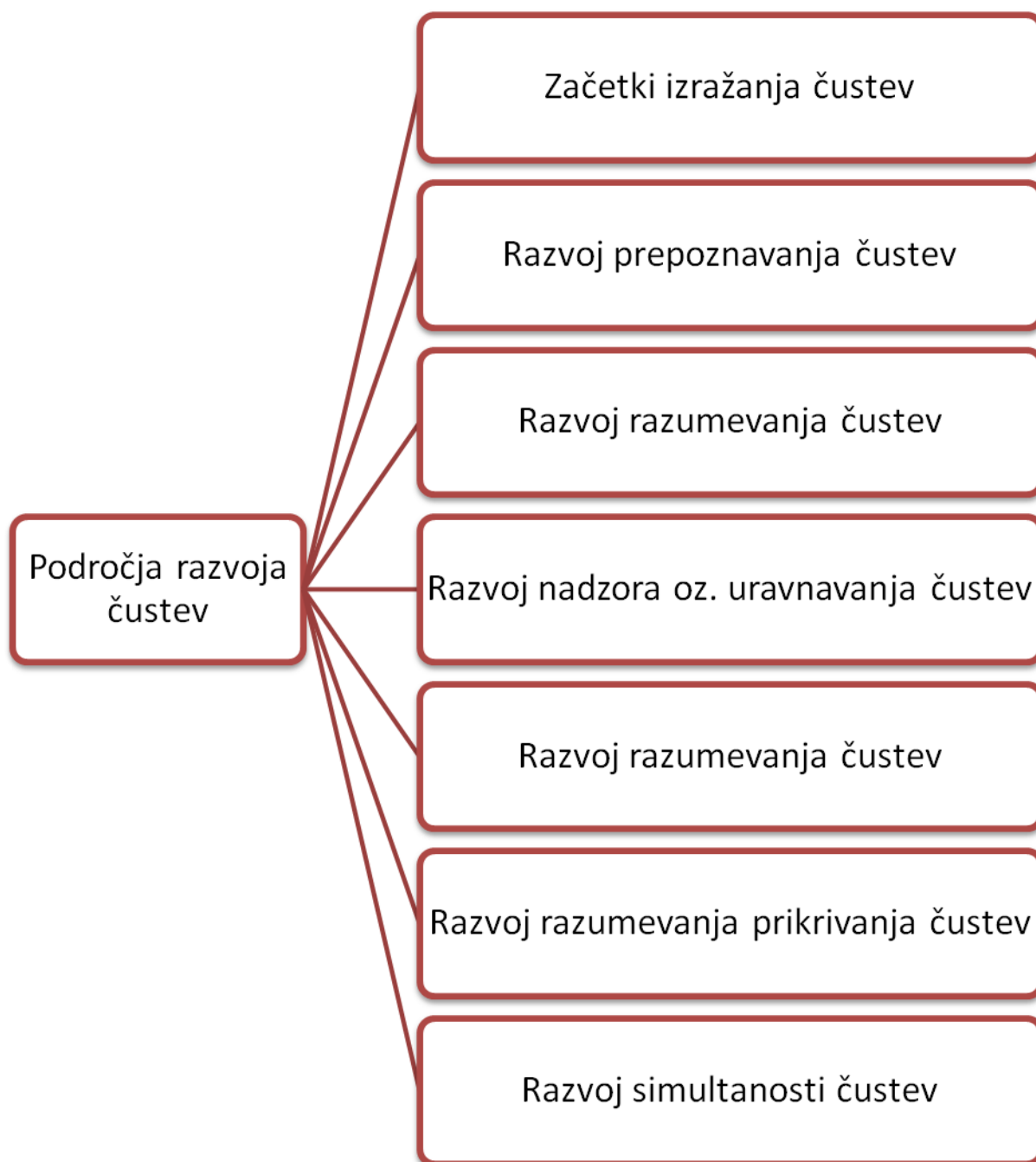
- Čustva so duševni procesi in stanja, ki izražajo človekov vrednostni odnos do zunanjega sveta in do samega sebe (Lamovec, 1991).
- Čustva so evalvacije (presoje o tem, kaj je zaželeno in kaj je nezaželeno) → vrednostni vidik
- Pojavljajo se ob pomembnih objektih (dogodkih, osebah, situacijah), ki jih ocenjujemo kot subjektivno pomembne → relacijski vidik

- Z MORALNO ETIČNEGA VIDIKA SO ČUSTVA NEVTRALNA!

Poglavje Razvoj čustev povzeto po Smrtnik Vitulić, H. (2007). Čustva in razvoj čustev. Ljubljana: Pedagoška fakulteta

STAROST	ČUSTVA	SITUACIJE, KI SPROŽIJO ČUSTVENI IZRAZ
Do 2.tedna	Zanimanja Neugodje Gnus Nasmešek	Novost ali gibanje Bolečina Različni "neugodni okusi" REM faza spanja, po hranjenju
4.-6. teden	Socialni nasmeh	Obrazi, zvončkljanje, določeni predmeti, nežno guganje, pihanje v obraz; a še ni jasnih znakov zadovoljstva
2.-3. mesec	Žalost Previdnost (pobudnik strahu) Frustriranost (predhodnik jeze) Presenečenje nasmešek	Bolečina Obraz neznanca Omejite, preprečitev gibanja Lutka, ki skoči iz škatlice Znanim obrazom
6.-8. mesec	Strah (separacijski, pred tujci, globino) Jeza veselje	Ločitev od skrbnika, globina, neznani ljudje, nenavadni, novi dražljaji Preprečena dejanja, nedokončana akcija (npr.: žoga, s katero se otrok igra se skotali pod mizo) Odziv na pozitivne izkušnje (npr.: prihod znanje osebe) – glasen smeh na žečkanje, poljub; "kuku" ali oponašanje
12.-18. mesec	Sram	Neuspeh ob izvajanju aktivnosti v navzočnosti drugih oseb

- ali dojenčki doživljajo čustva ali neke fiziološke in vedenjske vzorce?
- šele z razvojem postaja čustvovanje bolj zavestno

KDAJ TOREJ LAHKO GOVORIMO O ZAČETKIH ČUSTVOVANJA?

RAZVOJ PREPOZNAVANJA ČUSTEV

- 2.letni: več kot $\frac{3}{4}$ otrok prepozna na fotografijah veselja in žalosti, gnus in strah pa le $\frac{1}{4}$; nobeden pa ne zna samostojno pokazati izraz čustev
- 3;6 – 4.leta: najpogosteje prepoznajo na fotografijah veselje in večinoma druga temeljna čustva: najpogosteje jezo, presenečenje, strah, žalost najmanj; → otroci imajo težave v zgodnjem otroštvu pri prepoznavanju čustev s fotografij pri razlikovanju žalosti, jeze, strahu;
- 4. letniki vs mlajši: pri prepoznavi čustva pogosteje povezujejo s situacijami, dogodki

→ Iz teh raziskav ne moremo natančno sklepati na prepoznavanje čustvenih izrazov v vsakdanjih situacijah: prepoznavo čustev s fotografij ne moremo enačiti s prepoznavo čustev v življenju, kjer so izrazi različne stopnje

Zgodnje otroštvo	Srednje otroštvo
Prepoznavo čustev glede na izraz, aktivnost in značilnosti situacije, kjer je bilo čustvo sproženo	Že razume, da je možno čustva prikriti, zato zunanji izrazi niso zanesljiv pokazatelj Po doživljanja, a še vedno pogosto sklepajo glede na slednje

Dojenčki najverjetneje prepoznajo čustva, ki so zanje pomembna!

67

RAZVOJ RAZUMEVANJA VZROKOV ZA ČUSTVA

ZGODNJE OTROŠTVO:

vzroki za čustva:

- odziv na določeno situacijo
- vedenje posameznika
- fiziološke spremembe v posamezniku

Trajanje čustev:

- kolikor traja situacija, ki je čustvo sprožila
- vsi doživljajo isto čustvo v enaki situaciji

SREDNJE OTROŠTVO:

vzroki za čustva:

- niso pogojena le situacijsko
- psihični dejavniki v posamezniku samem
- vsak lahko vpliva na izražanje, doživljanje čustev in mišljenje

MLADOSTNIKI:

- podobno
- doživljanje določenih čustev je odvisno tudi od motivov Po

- pomen razvoja jezika izjemno velik
- nekateri avtorji: tolažba staršev uči "samotolažbe", spodbuja razvoj nevrološkega sistem inhibicije čustvenih izrazov

STRATEGIJE NADZORA ČUSTEV:

- zgodnje otroštvo – vpliv temperamenta, ne zgolj učenje okolja
- 6. leto:
  - sprememba izrazov na obrazu
  - zapuščanje situacije
  - ustvarjanje nove situacije
- 8.-10. leto: še bolj aktivne in mentalistične strategije
  - dodajo še aktivno angažiranje v drugih situacijah
  - preusmerjanje misli na druge vsebine

Razlog: če bi odprto izražanje čustev za nas ali za druge lahko imelo negativne posledice

68

Harris (1996): razvoj pravil prikrivanja čustev poteka na dveh ravneh:

- a. raven razumevanja
  - b. raven usvajanja
- 3-,4-letnik – prikrivanje doživetih čustev poteka "polavtomatsko", se ne zavedajo
  - 5-,6-letni – razume razliko med dejanskim doživljanjem in izrazom (predpogoj je teorija uma!)

= proces, ko posameznik lahko sočasno doživlja najmanj dve različni čustvi z isto ali različno valenco, ki sta povezani z isto ali različnimi situacijami / osebami

- 12., 18. mes: ambivalenca do družinskih članov
- 3.-6. leta:
  - bodisi zanika simultanost
  - bodisi poroča o zaporednem doživljanju enega in drugega
  - ne razume te sposobnosti
  - ni sposoben integracije doživetij dveh čustev različnih valenc v določeni situaciji
- 6-8.letnik:
  - opisuje situacije, kjer so se pojavila čustva zaporedno
- 7.,8.letnik:
  - sposoben doživljati in opisati simultana čustva, ampak le tista z isto valenco
- 10.letni:
  - sposoben razumevanja simultanosti čustev različnih valenc

Značilnosti otrokovih čustev

69

Zupančič (1996): v primerjavi s čustvi odraslih:

1. Otroci doživljajo čustva tudi v (za odrasle) trivialnih situacijah (vsebinsko prazne, manjvredne, banalne)
  2. Pogostost otrokovih čustev se z razvojem spreminja:
    - Postopno se otrok uči zmanjševati čustvene izraze
    - Za razvojem spoznavnih sposobnosti se uči odzivati – za odrasle – primerno
  3. Otroci hitreje kot odrasli prehajajo iz enega skrajnega intenzivnega doživljanja čustev k drugemu
  4. Z razvojem se spreminja moč posameznih čustev (ena postanejo intenzivnejša, druga šibkejša)
- dojenčki – razlike v čustvenih odzivih tudi posledica temperamenta
  - čustvena stanja v kasnejšem otroštvu v različnih socialnih vlogah izvirajo iz odnosa z referenčno osebo – navezanosti

Starostne razlike v razumevanju čustev

Kako otroci razumejo čustva?

ZGODNJE OTROŠTVO:

- razumejo, da čustva lahko sprožijo le zunanji dejavniki
- namesto doživljanja čustva opisujejo le telesno odzivanje in vedenje Po ob posameznih čustvenih stanjih
- ljudje se odzivajo na čustva s telesnimi izrazi in dejavnostmi (ne z mišljenjem, drugimi značilnostmi)
- čustva prepoznamo po zunanjih znakih, ki imajo za vse ljudi enak pomen
- ne vejo, da se pri posameznih čustvih lahko pretvarjajo
- v določeni situaciji lahko doživljamo samo eno čustvo in ne hkrati dveh različnih

SREDNJE OTROŠTVO:

- čustva sprožijo zunanji dejavniki
- bolje razumejo, da so čustva odvisna od Po subjektivnih želja in pričakovanj
- doživljanje čustev še vedno več kot pol opiše s telesnimi izrazi in dejavnostmi Po
- nekateri otroci v poznem otroštvu poročajo, da lahko oseba zaporedno doživlja dve različni čustvi, drugi predvidevajo možnost simultane doživljanja čustev

Razvoj nekaterih temeljnih čustev

70

VESELJE

- ob izpolnitvi pomembne želje – zg. otroštvo: materialne dobrine (darilo), pomembni dogodki (roj. dan), dejavnosti trenutnega ugodja (igre); srednje otroštvo, mladostništvo – sprejetost med vrstnike, šolski uspeh, drugi dosežki;
- zadovoljstvo v socialno zaželenih dejavnostih, ki primarno niso prijetne (dosežek po vložnem trudu)

STRAH

- ne glede na starost – sproži strah nenadni, nepričakovani D
- obstajajo **tipični strahovi** (strah značilen za določeno starost) – česa ga bo strah odvisno od narave D, individualnih razlik v mentalnem in telesnem razvoju, individualnih izkušenj
- **dojenček**: naraščajoča radovednost, razvoj samostojnosti, intelektualni razvoj, večja sposobnost predstavljanja in domišljije → grožnje si predstavlja v več objektih, strahovi intenzivnejši in številnejši
- **zgodnje otroštvo**: manj sposoben predvideti in predstavljati si namišljene dogodke ter simbolno mišljenje vezano na duhove, strašljive prikazni, hude sanje, živali, temo... → večja domišljija in ne loči realnega od domišljije; strah pred tujci in pred ločitvijo....
- **srednje otroštvo**: drugi upadejo, rastejo strahovi pred dejanskimi nevarnostmi (fizično ali socialno – izključenost, (samo)ocenjevanje...
- **Reakcija na strah, skrbi**: odvisna od osebnosti (intorvert → navznoter; ekstravert → pogovor)

JEZA

- pogostejša kot strah, saj je D, ki jo sprožajo, več → ko ne izpolnimo njihove želje ali kadar pri zadovoljevanju potreb naletijo na ovire
- zgodnje otroštvo: telesno neugodno počutje, če ni deležen pozornosti, če silimo v dejavnost, če oviramo v telesni dejavnosti, če se vmešamo v njegovo igro, če nekaj ne deluje...
- srednje otroštvo: omejevanje želja in načrtov, če najdemo napake pri njem, mu pridigamo, dražimo, ob neuspehih, zasmehovanje, nepravičnost, zanemarjanje
- pogostost in intenzivnost doživljanja jeze: individualne razlike odvisne
  - od sposobnosti spoprijemanja z neugodnimi situacijami
  - od potreb
  - od telesnega in čustvenega stanja otroka
- materin odziv na otrokovo izražanje (negativnih) čustev povezan z njegovo strategijo uravnavanja čustev → ustrezen odziv pomeni ustrezno uravnavanje jeze
  - 2.,3.,4. leto: telesno agresiven z namenom pridobiti nek predmet
  - 4. leto: več besedne agresivnosti, manj telesne
  - upad fizične agresivnosti, porast vedenj, s katerimi po prizadenejo drugega
  - razlike med spoloma: vidne že od 2.,3. leta – dečki: več odkrite agresivnosti, fizične ali besedne in so večkrat tarča agresivnih dejanj; deklice: več prikrite, posredne, psihološke agresije, s katero ogrožajo odnose, ugled, psihično stanje drugega

ŽALOST

- doživljanje ob izgubi ljubljene osebe ali objekta
- večinoma: intenzivna žalost ni pogosta (doživljajo jo otroci, ko izgubijo osebo od katere so bili odvisni) → večja odvisnost, večja žalost; večja osamljenost, več žalovanja; intenzivnost žalovanja z leti raste;

Čustvene motnje (ožji pomen), po MKB 10

- pomeni odstopanje od družbeno pričakovanih norm na področju čustvenega razvoja

Vrste:

1. Ločitvena tesnoba – separacijska anksioznost:
  - Večja intenzivnost strahu (stopnjevanje do groze ali panike)
  - Čas nastanka motnje (starost otroka, mladostnika)
  - Dolžina trajanja
  - Težave v socialnem delovanju
  - Cca 4% otrok v srednjem otroštvu, 1% mladostnikov
2. Fobična tesnoba – bojazni
3. Socialna tesnoba – socialna anksioznost
  - Izrazit strah pred novimi, tujimi, socialno ogrožujočimi situacijami
  - Težave v socialnem delovanju
4. Tekmovanje sorojencev
  - ko otrok doživlja od brata ali sestre močna neugodna čustva, ki trajajo daljši čas in jih otrok izraža na socialno nesprejemljiv način
5. Druge čustvene motnje (identitetna motnja, motnja pretirane anksioznosti...)

EKOLOŠKO TEORETSKA SMER

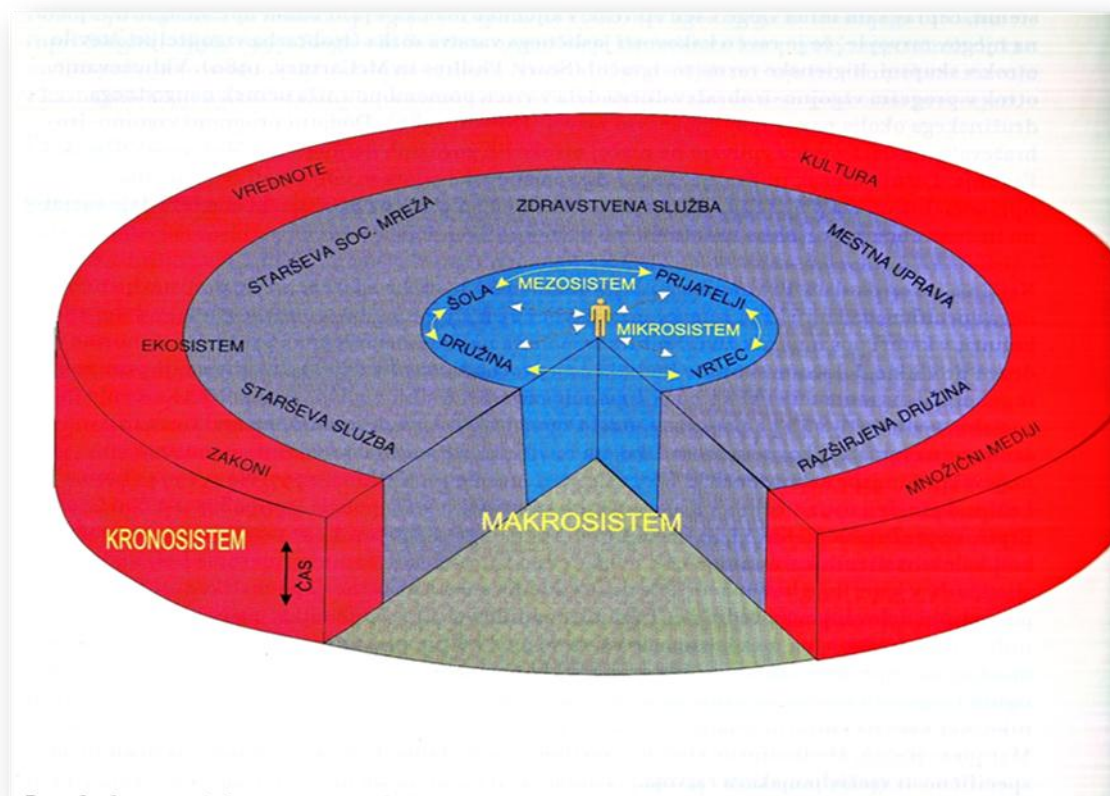
Poglavje povzeto po Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). Razvojna psihologija. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.

- preučuje soodvisnost med vedenjem Po in vplivi okolja
- **Predstavniki:** Kurt Koffka, Heinz Werner, Kurt Lewin

Sistematična shema vplivov okolja na otrokov razvoj (Uri Brofenbrenner)

- bistvo ekologije človekovega okolja je preučevanje delikatnega ravnotežja med aktivnim organizmom v razvoju in njegovim okoljem
- zagovarja večsmernost vplivov v eksperimentalni situaciji → obstajajo vzajemni učinki različnih elementov okolja v življenju
- odnosi med Po in Ok so dinamični → merjenje v naravni situaciji tekom procesa spreminjanja

Sistematična shema vplivov okolja na otrokov razvoj

SOCIALNI RAZVOJ OTROKA

= individualni razvoj, ki je usmerjen k vzpostavljanju kontaktov med različnimi osebami in oblikovanju medosebnih odnosov

Pogoj je razvoj zmogljivosti različnih funkcij

- komunikacijske spretnosti se izboljšujejo s starostjo
- miselni razvoj (omogoča uspešnejše prilagajanje drugim)
- razvitost motoričnih spretnosti omogoča vstopanje v interakcije z drugimi
- socialni kontekst (inštitucija kot "prostor" omogočanja in determinacije socialnih stikov)

Spremembe se pojavljajo s starostjo:

- zametki socialnih interakcij že pri 6. mesecu (loči znan obraz od neznanega)
- od enosmernega kontakta do večsmernih relacij
- od enostavne interakcije do kompleksnih in kohezivnih relacij
- od nestalnosti v odnosih do stalnosti

Nielsen (1986): stadiji socialnega razvoja:

1. Asocialni stadij (0-3,4.leta)
  - Egoizem in narcizem
  - Navezan na mamo
  - Pozornost z jokom
2. Egocentrični ali presocialni stadij (3.,4. - 7.,8.)
  - začetno socialno vedenje
  - psevdokontakti z vrstniki → socialnost = težnja po druženju
- prijateljstvo vezano na kratkotrajne kooperacije v trenutku igre
3. Stadij raziskovanja socialnih problemov (6.,7.-13.,14.)
  - faza vezana na vstop v šolo → mladostništvo
  - pojav sociabilnosti
4. Stadij zavestne organizacije socialnih odnosov (mladostništvo)
  - sinhronizacija aktivnosti več otrok

Tipične značilnosti otrokove predšolske socialnosti:

- hitra socializacija (upad egocentrizma)
- socialno čustvovanje
- nestalnost v socialnih odnosih
- velika družabnost
- prepirljivost, nesporazumi (zaradi nezadostnega sodelovanja v igri, krutost iz radovednost, nesposoben vživljanja v druge)
  - namišljeni prijatelji (sovpada s porastom domišljajske igre)
- vpliv spola na način interakcij (deklice pari, triade, dečki večje skupine)
  - težnja po vodji (kako je otrok postal vodja, ali mu sledijo; izmenjave vodstev)

S starostjo postajajo otroci sposobni vzpostaviti vse bolj oblikovane odnose → višja stopnja vzajemnosti, sprejemanja in dajanja

Narava in razvoj interakcij z vrstniki:

1. Obdobje usmerjenosti k predmetu
  - k igračam, drugim materialom
2. Obdobje enostavnih interakcij
  - Odzivanje na vedenje drugega otroka, skuša usmerjati vedenje drugih otrok
3. Obdobje komplementarnih interakcij
  - kompleksnejše sekvence socialne izmenjave
  - pogostejša imitacija
  - pojav komplementarnih odnosov (vlog) – mama-dojenček
  - pozitivne oblike vedenja - smeh
  - negativne oblike vedenja – borba za igračo

76

Težnja po socialnem stiku vidna tudi skozi otrokovo igro!

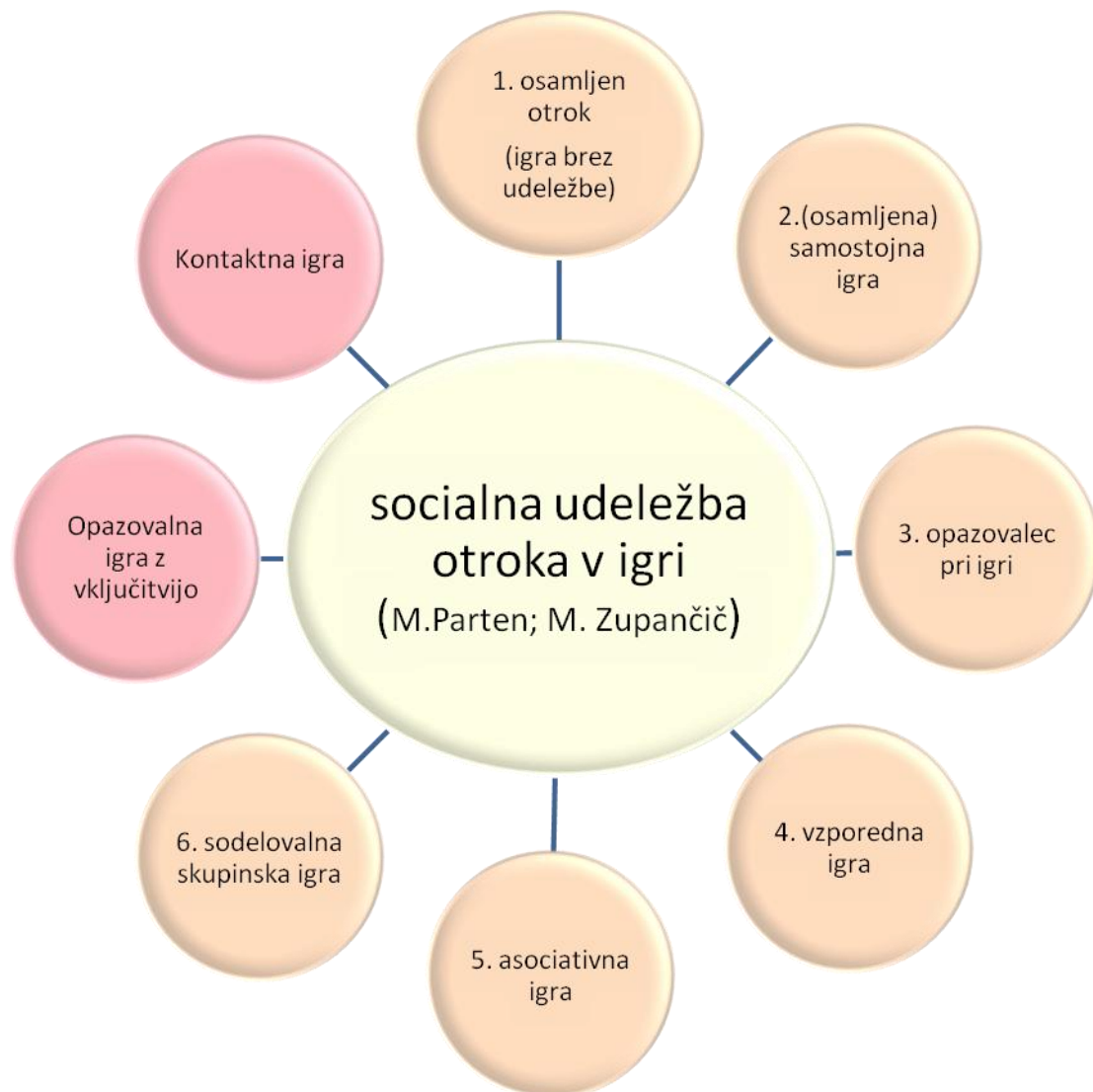

Igra (Herlok, 1956)= vsak aktivnost, ki se izvaja zaradi zadovoljstva samega ne glede na končni rezultat te aktivnosti; → motiv: zadovoljstvo ob igri

• Horvat, Magajna (1987): - podrejena je razvojni stopnji Po (za vsako obdobje različne oblike in dominantnost določene aktivnosti)

- uporaba igrač do 3. leta raste, potem upada

- mlajši bolj spontan, neformalen, kasneje bolj formalna

SOCIALNA IGRA

- ↪ do 4. leta naj bi se pojavile vse oblike socialne igre
- ↪ Partenova: vrste socialne igre si v razvoju sledijo zaporedno
- ↪ Kasnejše študije:
  - Osamljena igra ni nujno najenostavnejša vrsta igre → lahko predstavlja kognitivno dejavnost, lahko pa odraža preferenco za samostojno, odmaknjeno igro
  - Med 4.-7. letom otrok izraža težnjo po skupni igri, vendar ima težave → pomoč vzgojitelja s spodbudami, ki sprožijo igralno dejavnost, a je ne določajo!

VRSTE IGRE

1. FUNKCIJSKA IGRA (senzomotorna in eksploratorna)
2. SIMBOLNA IGRA (igra pretvarjanja, domišljajska igra, sociodramatska igra)
3. DOJEMALNA IGRA
4. IGRA S PRAVILI
5. KONSTRUKCIJSKA IGRA

1. FUNKCIJSKA IGRA:

- ↪ med 6. in 24. mes., opazna že v 1.mes. življenja
- ↪ preizkuša zaznavno-gibalne funkcije (zaznavno-gibalna igra – gleda, tipa) ter hkrati manipulira s predmeti (raziskovalna igra)
- ↪ vezana na stvarne in oprijemljive značilnosti predmetov
- ↪ razvojno najmanj zahtevna, v 1.letu je prevladujoča, po 2.letu upada, a ne izgine v celoti

2. SIMBOLNA IGRA:

- ↪ se razvije okrog 2. leta starosti, prevladuje med 4. in 6. letom
- ↪ več vrst: igra pretvarjanja (otrok igrači spremeni pomen), domišljiska igra (individualna igra vlog) in sociodramatska igra (skupinska igra vlog)
- ↪ otrok reprezentira, imitira predmet, osebo, pojav ali dejanje
- ↪ povezanost s kognitivnim razvojem: po 1.letu že pojav enostavnih oblik, nato bolj kompleksne imitacije;
- ↪ V predšolskem obdobju glede na druge igre, narašča njen delež, po 7.letu pa upada

3. DOJEMALNA IGRA (Buehler):

- ↪ zajema poslušanje in opazovanje (npr. slik, zgodb, filmov, predstav) pa tudi posnemanje in branje. Izkušnja, ki jih otrok v dobi v naštetih dejavnostih, uporablja v domišljjski in ustvarjalni igri (Toličić, 1961)
- ↪ Marjanovič Umekova in Kavčičeva (2001,) umeščata v dojemalno igro tudi poimenovanje, opisovanje, slednje navodilom, spraševanje in dajanje navodil

4. IGRA S PRAVILI

- ↪ se pojavi po 3.letu
- ↪ otrok sprejme vnaprej postavljena pravila in se jim prilagodi (npr.: igranje zdravnika – pravila vedenja pacienta in zdravnika; človek ne jezi se, ipd)
- ↪ pogostost narašča
- ↪ najpogostejša vrsta igre med OŠ otroki, mladostniki, odraslimi

4. KONSTRUKCIJSKA IGRA:

- ↪ se razvije že po letu in pol, a kasneje pogostejša
- ↪ povezuje in sestavlja posamezne prvine igrače in gradi konstrukcijo (stolp, ipd)
- ↪ med delom in igro
- ↪ razvoj načrtovanja
- ↪ V predšolskem obdobju ostaja njen delež razmeroma stabilen

Ustvarjalne igre (Buehler) zajemajo konstruiranje (npr. graditi s kockami, sestavljati sliko iz delov), obdelovanje materialov (peska, gline, plastelina...), risanje, slikanje, pisanje, ročna dela, pripovedovanje, dramtiziranje, gibalno in glasbeno ustvarjanje...

Viri in literatura poglavja o socialnem razvoju in otroški igri:

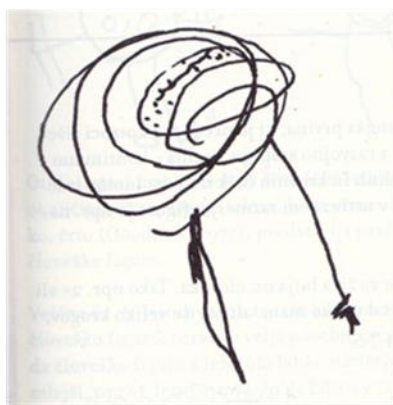
Prosojonice povzete tudi po 193.2.70.110/Osnova/DajGradivo.file.php?id=623

- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2001). Teorije otroške igre.
- Marjanovič Umek, L. in Kavčič, T. (2001). Otroška igra.
- Marjanovič Umek, L. in Cecić Erpič, S. (2001). Opazovanje in ocenjevanje otroške igre.
- Fekonja, U. (2001). Igrače. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). ***Psihologija otroške igre: od rojstva do vstopa v šolo***. Ljubljana: ZIFF.
- Kavčič, T. (2004). Igra dojenčka in malčka.
- Fekonja, U. (2004). Razvoj otroške igre. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.). ***Razvojna psihologija***. Ljubljana: ZIFF.

OTROŠKA RISBA

Razvoj otroške risbe in risanje človeške figure

Razvojne stopnje otroške risbe

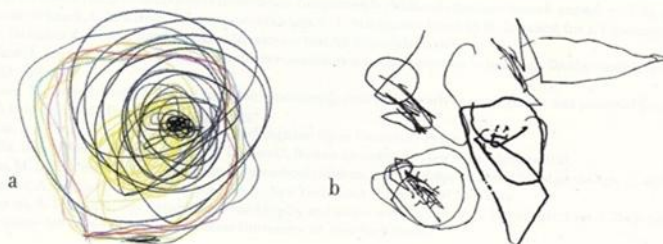
81

1. Čečkanje (12mes – 3 leta)

- Navpične in vodoravne črte
- Krožne in sestavljene črte
- 18. mes dalje: več usklajevanja
- 2.-3. leto: različna kombinacija črt za različne vsebine
- 2.-4. leto: že prezentiranje gibanja v prostoru in času

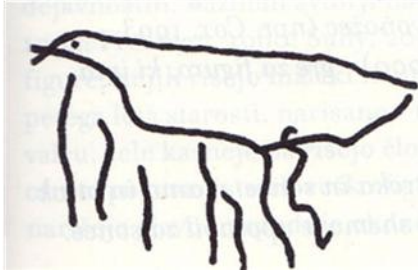

Slika 4.7.1:
Risanje otroka,
starega 2 leti
in 5 mesecev.
Krožne čačke
so lahko zaprte (a)
ali odprte (b).

prehodna faza – naključni realizem

- Poimenovanje čačke in dodajanje posameznih elementov

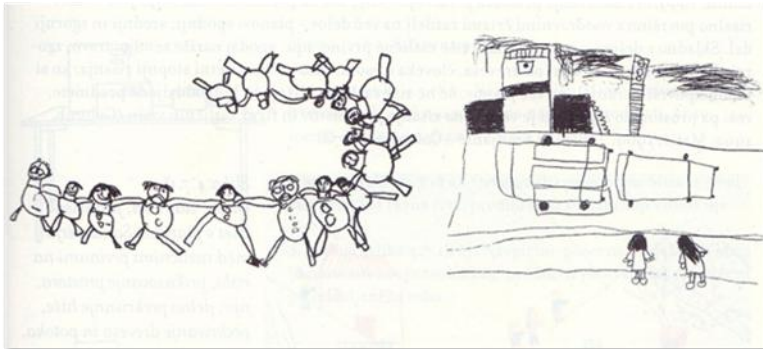
Slika 4.7.4: Deklica, stara 2 leti in 10 mesecev, je narisala krožno obliko. Potem je dejala, da to, kar je narisala, izgleda kot ptica; krožni obliki je dodala še piko kot oko in neka navpičnih črt, ki predstavljajo noge. Gre za t. i. **naključni realizem**.

2. Simbolno risanje

2.1 PREDSCHEMATSKA STOPNJA ali intelektualni realizem (3 - 6let)

- različne sheme za enake predmete ali enaka shema za različne predmete
- na isto risalno površino več shem (3-6) brez razmerij
- značilnosti topološkega prostora
  - načelo sosedstva
  - načelo ločevanja
  - načelo reda – pojav talne črte
- težave z globino
- intelek. realizem → rentgenske slike (2 vrsti)

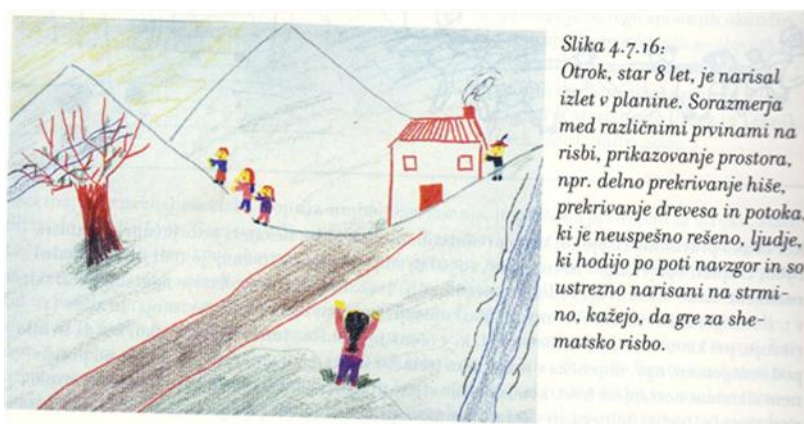
82

2. Simbolno risanje

2.2 SHEMATSKA STOPNJA ali vizualni realizem (6 – 9 let)

- Risba bolj celovita
- Prikazovanje prostora razvojno višje
  - Črte delijo list na več nivojev
  - Ni še bližnjih/oddaljenih predmetov (ni globine)
- Prikazovanje evklidskega prostora
- Težnja po prikazu dinamike
- Težnja po prikazovanju razlik med spoloma
- Več barvanja (rdeča+ tople barve)

Slika 4.7.16:
Otrok, star 8 let, je narisal izlet v planine. Sorazmerja med različnimi prvinami na risbi, prikazovanje prostora, npr. delno prekrivanje hiše, prekrivanje drevesa in potoka, ki je neuspešno rešeno, ljudje, ki hodijo po poti navzgor in so ustrezno narisani na strmi-
no, kažejo, da gre za shematsko risbo.

83

3. Stopnja realističnega risanja (9-11.let)

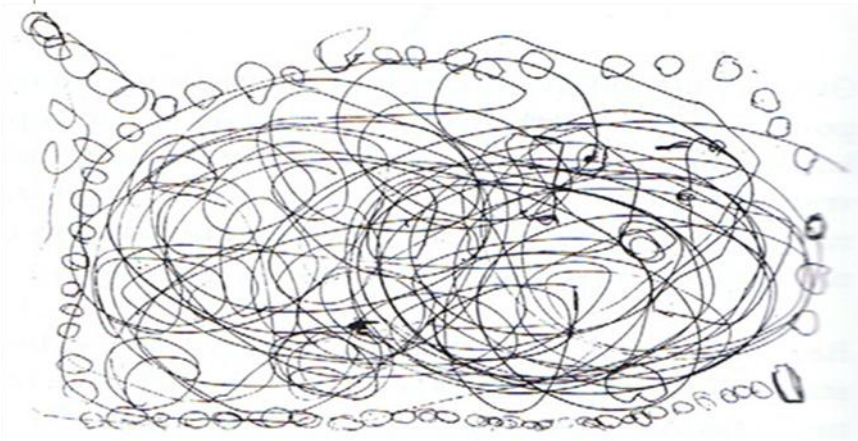
- sheme
- sorazmerja med odnosi in prvinami (bolj zaključne celote, nosi pomen)
- zmožnost prikaza globine
- risba ima perspektivo
- smiselno vgrajena dinamika
- otroci ZELO KRITIČNI do izdelka

Risanje človeške figure

Načini risanja so vezani na razvojno stopnjo: kontinuum razvoja risanja od začetnih spiral, krožnih čačk do izdelane figure človeka

84

narisana spirala je najpogosteje eden od prvih simbolov za živa bitja oz. človeka.

1. Glavonožec
2. Prehodna oblika med glavonožcem in konvencionalno obliko – tranzitivna oblika
3. Konvencionalna oblika

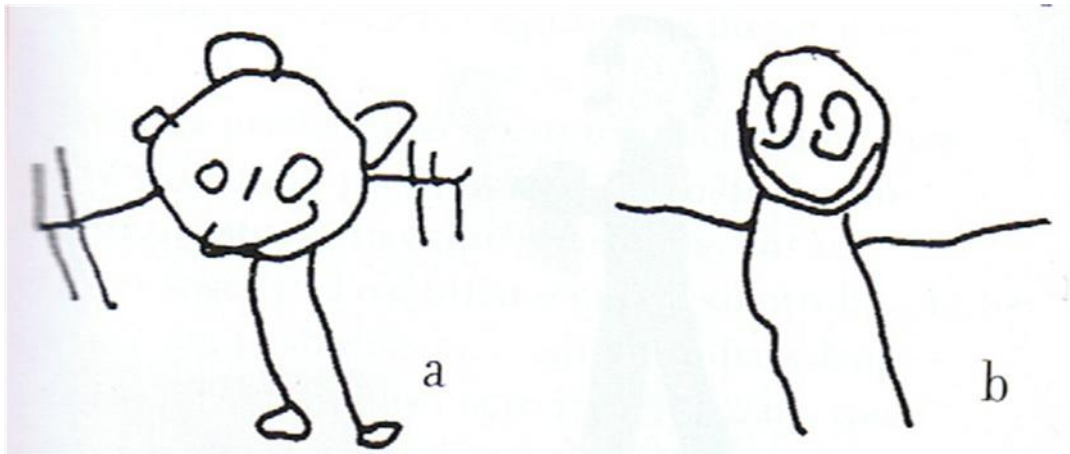
Glavonožec je figura z glavo in nogami, brez torza (t.j. trup brez udov), ki bi bil posebej ločen od glave.

- 2,6-3. leta
- Krog = celota telesa, čeprav doda še druge elemente (oči, nos, usta)
- Pojavlja se lahko dlje časa, tudi ko otrok že zna risati zahtevnejše oblike
- Cox (1993, po Marjanovič Umek, 2004): pogostost preostalih delov telesa pri glavonožcu

Figura z daljšimi nogami, med njimi se nahaja torzo, nanj so narisane tudi roke.

- 4.- 4,6 leta
- Popek izven glave → vleče v prehod
- Dolge spodnje okončine ni nanje dorisane zgornje
- Risanje telesa krožno ali pravokotno je del prehoda

Konvencionalna figura s prisotnim torzom.

- najprej nesorazmerno
- segmentno risanje (4.,5.-6.letu)
- risanje z obrisom (7.-8.letu)
- kanonična perspektiva, risanje od zadaj ali s profila
- izdelana figura z več detajli – opazne so razlike med spoloma narisanih figur
- sposobnost upoštevanja proporcev

Risanje s profila

do 4.,5.leta: risanje v kanonični perspektivi

5., 6. letni: risanje s sprednje perspektive (telo) in s profila (najprej eno oko, nato noge v profilu, kasneje pa tudi glava +noge, najredkeje trup)
- ali pa kar s profila ni vidno (2 očesi)

Risanje telesnih proporcev

- Mlajši otroci: težave s proporci – neproporcionalnost
  - Komentiranje risbe, ko so jo že naredili: 'Ima smešno velike roke.', 'Uf, ima velika ušesa.'
- Starejši otroci (od 8 naprej): sposobnost upoštevanja proporcev
  - Najprej razmisli, kaj in kako bo narisal.

Težnja po prikazovanju dinamike

pri konvencionalni figuri (6.- 9. leto)

- **Nakazovanje gibanja na tri načine:**
  - (1) spremenjen položaj nog
  - (2) spremenjen položaj nog in rok
  - (3) spremenjen naklon oz. nagib telesa ali dodajanje detajlov (črtice, plapolajo lasje, itd)

Zaporedje nastajanja figure

88

1. levo – desno zaporedje

- desno-levo (mlajši desničarji), levo-desno

2. parno – žarčno zaporedje

- na kakšen način postavi ekstremitete
- žarčno (mlajši!, roka, noga, noga, roka)
- parno (2 roki, 2 nogi)

3. risanje od vrha do tal

- začetek pri vrhu – neprekinjeno, brez ponovnega vračanja (glava, detajli obraza, trup, noge)
- začetek pri vrhu – z vračanjem in dodajanjem posameznih elementov (glava, trup, obraz, roke - mlajši)

Oblačenje človeške figure

- Od srednjega otroštva naprej: oblačila + vidni deli telesa
- Zgodnje otroštvo: telo + tega oblečejo – t.i. transparentni učinek ali rentgenska risba
- ... Čečkanje čez figuro
  - s čačkami prekrije telo ali del telesa
- ... Odebelitev linij
  - odebeli oz. prevleče linijo, ki nakazuje telo
- ... Obris oblačila
  - obleko nariše na telo, ta pa se vidi skozi

Literatura

- Marjanovič Umek, L. in Lešnik Musek, P. (2001). Otroška risba. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija: Izbrane teme* (str. 86 – 108). Ljubljana: Oddelek za psihologijo FF.
- Marjanovič Umek, L. (2004). Razvoj otroške risbe. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 394 – 406). Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Prosojnice povzete po: 193.2.70.110/Osnova/DajGradivoFile.php?id=623

Vir slik: 193.2.70.110/Osnova/DajGradivoFile.php?id=623

Marjanovič Umek, L. (2004). Razvoj otroške risbe. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Razvojna psihologija* (str. 394 – 406). Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

VIRI IN LITERATURA

- Batistič, Z. M. (2000). *Teorije v razvojni psihologiji*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Batistič Zorec, M. (2002). Psihološki vidiki otroške igre. Neobjavljeno interno gradivo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Batistič Zorec, M. (2002). Opazovanje otrok in spremljanje otrokovega razvoja v vrtcu. Interno nelektorirano gradivo. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Curk, J. Moralni razvoj.
<http://www2.arnes.si/~jcurk/RAZVOJNA/kohlberg.html>, sneto maj 2010
- Kompare, A., Stražišar, M., Vec, T., Dogša, I. in Jaušovec, N. (2001). *Psihologija: spoznanja in dileme*. Ljubljana: DZS.
- Papalia, D. E., Olds, S. W., Feldman, R. D. (2003). *Otrokov svet – Otrokov razvoj od spočetja do konca mladostništva*. Ljubljana: Educy. *Ali*
- Pečjak, S. . Predavanja iz pedagoške psihologije (neobjavljeno gradivo). Ljubljana, Filozofska fakulteta, študijsko leto 2000/2001
- Marjanovič Umek, L. in Zupančič, M. (2001). Teorije otroške igre. V L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.), *Psihologija otroške igre. Od rojstva do vstopa v šolo*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Marjanovič, U. L., Zupančič, M. (ur.) (2004). *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni inštitut Filozofske fakultete.
- Smrtnik Vitulić, H. (2007). *Čustva in razvoj čustev*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta